

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Eugen Warming:

Morten Wormskiold. En biografisk
Skizze med Portræt.

Morten Workskiold:

Botanisk Journal fra Grønland, 1813

[Morten Wormskjold]

*I: Videnskabelige Meddelelser fra den
naturhistoriske Forening i Kjøbenhavn for
Aaret 1889. København, 1890.
Femte Aartis første Aargang.*

Digital udgave v. Peter Jessen, maj 2012.

OCR-behandlet med ABBYY FineReader 11.0

Udskriftformat A5

M. Wormius

Videnskabelige Meddelelser

fra

den naturhistoriske Forening i Kjøbenhavn

for

Aaret 1889.

Udgivne af Selskabets Bestyrelse.

Med 7 Tavler og et Portræt.

Femte Aartis første Aargang.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1890.

Redaktionen af dette Tidsskrift bestaar for Tiden af
Adjunkt, Dr. *H. Jungersen* og Adjunkt *C. Grønlund*.

Indhold.

	Side
Oversigt over de videnskabelige Møder i den naturhistoriske Forening i Aaret 1889.....	I.
Symbolæ ad floram Brasiliæ centralis cognoscendam. Edit. <i>Eug.</i> <i>Warming</i> . Particula XXXI. Cum tabula I et II. Auctore <i>C.</i> <i>Raunkær</i>	1.
Supplement til St. Croix's og Jomfruøernes Flora. Af <i>H. F. A. Baron</i> <i>Eggers</i>	11.
Symbolæ ad floram Brasiliæ centralis cognoscendam. Edit <i>Eug.</i> <i>Warming</i> . Particula XXXII. Auctore <i>Eug. Warming</i>	22.
En Stenfrugt med Sejbast (<i>Caryocar brasiliense</i> Camb.). Af <i>Eug.</i> <i>Warming</i> . Hertil Tab. III.....	45.
Om den forskjellige Udvikling hos Salt- og Ferskvandsformen af <i>Pa-</i> <i>læmonetes varians</i> . Af <i>J. E. V. Boas</i>	48.
Om Steppehønen (<i>Syrhaptes paradoxus</i>) i Danmark i 1888. Af <i>Herluf Winge</i>	57.
Bidrag til kundskaben om Kjønnsorganernes Udvikling hos Benfiskene. Af <i>Hector F. E. Jungersen</i> . Hertil Tab. IV og V.....	110.
Det første halve Hundrede af værtskiftende Rustsvampe. Af <i>E. Hostrup</i>	238.
Morten Wormskiold. En biografisk Skizze med Portræt. Af <i>Eug.</i> <i>Warming</i>	258.
<i>Philomis molesta</i> . En paa Fugle snyltende Tachinarie. Af <i>Fr.</i> <i>Meinert</i> . Hertil Tab. VI.....	304.
Om to nye Regnormslægter fra Ægypten. Ved <i>G. M. R. Levinsen</i> . Hertil Tab. VII, Fig. 1-8.....	318.
Om en ny Rundorm hos Menneskot, <i>Cheiracanthus siamensis</i> , nov. sp. Ved <i>G. M. R. Levinsen</i> . Hertil Tab. VII, Fig. 9-14.....	323.
Symbolæ ad floram Brasiliæ centralis cognoscendam. Edit. <i>Eug.</i> <i>Warming</i> . Particula XXXIII.....	327.
Nogle temmelig uventede Forøgelser af den norske Havfauna. Ved <i>Chr. Lütken</i>	358.

Forklaring af Tavlerne.

- Tab. I. Fig. 1—2: *Mimusops Glaziovii* Raunk.; Fig. 8—4: *Lucuma Beaurepairei* Glaz. et Raunk.; Fig. 5—11: *Mimusops obtusifolia* Lam.
- Tab. II. Fig. 1-9: *Lucuma procera* Mart.; Fig. 10—11: *Luc. ramiflora* DC.; Fig. 12—13: *Luc. catocladantha* Eichl. (Jvfr. S. 10.)
- Tab. III. *Caryocar brasiliense* Camb. (Jvfr. S. 47).
- Tab. IV. Fig. 1—20: af *Zoarces viviparus*; Fig. 21: *Perca fluviatilis*.
- Tab. V. Fig. 22-39: *Acerina vulgaris*; Fig. 40: *Gasterosteus aculeatus*; Fig. 41—44: *Gobio fluviatilis*; Fig. 45—51: *Rhodeus amarus*. (Jvfr. for Tab. IV—V S. 134-137.)
- Tab. VI. Fig. 1—2: en Fugleunge med snyltende Larver af *Philomis molesta*, nov. g. et nov. ap.; Fig. 3—8: Larve af *Philomis molesta* og Dele af samme; Fig. 9—10: af Larven af *Ugimya Sericaria*; Fig. 11: at Larven af *Tachina pacta*; Fig. 12: af Larven af *Lucilia (Camp-somyia) macellaria* Fabr.? (Jvfr. S. 316—317.)
- Tab. VII Fig. 1—6: *Siphonogaster ægyptiacus*, nov. g. et nov. sp.; Fig. 7—8: *Digitibranchus niloticus*, nov. g. et nov. sp.; Fig. 9—14: *Cheiracanthus siamensis* Lev. (Jvfr. S. 322 og 326.)

Rettelser.

- Pag. 108, Lin. 23 f. o. : nogl læs: nogle
- 124, — 9 f. o.: Bladstodermen læs: Blastodermen
- 130, — 5 f.o.: Embryoer læs: Embryoner
- 154, — 14 f. o.: jævn, læs: jævn —
- 174, — 24 f.o.: er det lukket læs: ere de lukkede
- 176, — 28 f.o.: hau læs: han
- 183, — 32 f.o.: Mezodermzellen læs: Mesodermzellen
- 199, — 9 f.o.: einen læs: einem
- 200, — 21 f. o.: Telosternes læs: Teleosternes
- 204, — 27 f. o.: illa læs: illo
- 208, — 17 f. o.: *Potypterus* læs: *Polypterus*
- 214, — 28 f. o.: deres læs: dens
- 222, — 16 f. o.: udelades Ordene: temmelig sent indtrædende
- 229, — 10 f. o.: skal Navnet Waldeyer bortfalde og overflyttes til *Perca*.

Morten Wormskiold.

En biografisk Skizze med Portræt.

Af

Eug. Warming.

Morten Wormskiold blev født i Kjøbenhavn den 16de Januar 1783. Hans Fader var Konferensraad Peder Wormskiold, der var Deputeret i det Kgl. Rentekammer og ved sin Hustru, Margrete Mette de Teilmann, Ejer af Ristrup ved Aarhus. Familien hed oprindelig Worm, men adledes 1757 med Navnet Wormskiold.

Efter at han 1801 var ble ven privat dimitteret til Universitetet, studerede han Jura og tog 1805 den theoretiske Del af juridisk Embedsexamen med Karakteren Haud illaudabilis. Allerede ved denne Tid har han sandsynligvis været bekjendt med den 13 Aar ældre Hornemann, som da endnu var Lektor, og er af denne bleven ført ind i Botaniken; thi 1807 gjorde han en botanisk Rejse i Norge i Selskab med denne og den lovende norske Botaniker Christen Smith, der var omtrent tre Aar yngre end Wormskiold, og at Hornemann var den af de danske Naturforskere, som stod ham nærmest, se vi ogsaa af hans senere Rejser, under hvilke Hornemann synes at være den eneste af disse, med hvem han korresponderer, og med hvem han deler hver Glæde over, hvad han iagttager og oplever. Da han rejste til Grønland, medgav Hornemann „nogle Memoranda" til „sin Ven Morten Wormskiold", og denne sidste begynder et Brev til Hornemann, afsendt fra Grønland d. 6te Sept. 1812, saaledes: „Højstærede kjære Hr. Professor! Da det er Dem, jeg har at takke ikke alene som den, der foranledigede mit første Bekjendtskab med en Videnskab, der mit hele

Liv igjennem vil udgjøre en af dets største Glæder, men ogsaa som den, ved livis Undervisning, saa vel som ved den med den botaniske Have og sammes Samlinger under Deres Bestyrelse saa hensigtsmæssig forbundne frie Adgang for de Studerende, som denne Stiftelse frem for de fleste lignende vil kunne rose sig af, jeg er sat i Stand til at erhverve mig de mest fornødne Kundskaber, saa er det ogsaa Dem, jeg skylder den første Underretning... o. s. v."

Juraen synes ikke just at have interesseret ham meget; snart vendte han den helt Ryggen og blev 1808 Sekundlieutenant ved det Sjællandske Skarpskyttekorps. Een Grund til at han forlod Juraen, var vel ogsaa Faderens overdrevne Finfølelse; han skal have sagt til Sønnen: „Ja, min gode Morten, saa længe jeg er i Embedsstilling, faar Du ingen Ansættelse“. Allerede 1812 tog han imidlertid sin Afsked fra Armeen og tiltraadte sin Grønlandsrejse, fra hvilken han først kom tilbage 1814.

Grønlandsreisen. Det er aabenbart Wormskiolds levende Sans for Naturforskningen og særlig for Botaniken, der førte ham til dette, den Gang endnu i alt Fald i botanisk Henseende saa yderst lidt bekjendte Land, og om han end af „Den grønlandske Handels" Direktion fik al mulig imødekommende Hjælp, saa har dog hans Fader afholdt Rejsens Udgifter (deriblandt f. Ex. en Slags „Drikkeskilling" paa 100 Rdlr. til Skibets Fører), hvad man bl. a. ser af den Omhyggelighed, hvormed den tretiaarige unge Mand i sine Breve til „sine kjære gode Forældre“ stadig gjør Regnskab for sine Udgifter. Om Staten har ydet noget direkte Tilskud, f. Ex. i Anledning af en Person, Heiliger, hvem Wormskiold i sine Breve betegner som „Sekretær" og som sin „Medarbejder"¹⁾, og som var med ham som naturhistorisk Tegner, er mig ikke klart; der tales om, at denne Heiliger var med paa „kongelig“ Bekostning, og i alle Fald erholdt han ved KgL Resolution af 14de Marts „samme Fordele og Begunstigelser i Henseende til Levnetsmidler under sit

¹⁾ Ifølge Grønlandske Handels Arkiv var det Kancellist i General-Kommissariats-Kollegiet, F. G. Heiliger.

Ophold i Grønland og Passage derhen, som tilstaaes Lieutenant Wormskiold men senere synes Wormskiold selv at have betalt alt tilbage for ham. Over samme Heiliger beklager han sig i øvrigt atter og atter for sin Fader og Hornemann, f. Ex.: „Heiliger vil ikke være i Stand til at opfylde Hensigten af hans Rejse, ikke af Mangel paa Evne, men af den sande Dovenskab, som gjør ham det skrækkelig haardt at sidde en halv Time ved sit Arbejde"; han anmoder endog sin Fader om at skaffe Heiliger Ordre til Hjemrejse. Endnu en anden, aabenbart mere privat Ledsager havde han, en Slags Tjener, en Bondekarl fra Nørholm ved Varde. Da Wormskiold ogsaa var udstyret med Instrumenter af det astronomiske Observatorium i Kjøbenhavn, saa var hans Rejse en fuldkommen videnskabelig Grønlandsexpedition, og vistnok den første med rent videnskabelige Formaal, som fra dansk Side overhovedet er udgaaet til Grønland, thi om Gieseckes end blev af den største videnskabelige Betydning for Grønland, var den vel ikke anlagt som en rent videnskabelig¹⁾.

Den 18de Maj 1812 tiltraadte han sin Kejse ombord paa „Freden“ (Kapitajn Matthiesen), udrustet paa bedste Vis, blandt andet medførende f. Ex. 100 Pd. Kaffebønner. Den 26de løb Skibet ind til Leith, og da det forblev her næsten en Maaned, fik han Lejlighed til at gjøre en Del interessante Bekjendtskaber, f. Ex. med Professor Jameson, hvis geognostiske Forelæsninger han hørte, og af hvis Samlinger han havde megen Nytte; fremdeles Forstanderen

¹⁾ Handelens Direktion udsendte under 14de Maj 1812 et Cirkulære, der begynder saaledes: „Med dertil erholdt Kongl. allernaadigst Tilladelse udgaaer Hr. Lieutenant Wormskiold og Hr. Kancellist Heiliger med nærværende Skib for i videnskabelig Hensigt at tilbringe nogen Tid i Grønland og berejse dets Kyststrækning", hvorpaa den anbefaler „paa det bedste disse unge Mænd til at nyde den samme forekommende Opmærksomhed og Understøttelse i alt, hvad der kan bidrage til at formindske Ubehagelighederne for dem under deres Ophold i Landet og til at opnaa deres Rejsets Øjemed", som Direktionen havde anbefalet Bergraad Giesecke til. — Der er en Mulighed for, at militære Øjemed, nemlig Hensynet til Koloniernes Beskyttelse mod Eventyrere, fra først af vakte Planen om hans Sendelse, men saa maatte opgives.

for den botaniske Have, Rutherford, „en gammel og ret venlig” Mand, men hvis Forelæsninger, som jeg har hørt to Timer, aldeles ej have fyldestgjort mig“, og som ikke syntes at være stærkt bevandret i Botaniken, hvis første Grunde han foredrog. I en Handeltgartner, Thomas Dickson’s Have fandt han „mange gamle Venner fra de norske Fjælde“, om hvilket Gjensyn han beretter nærmere til Hornemann. En ganske egen Interesse har hans Besøg hos Oberstlieutenant Imrie i Edinburgh, hos hvem han saae en Samling Mineralier fra Grønland, som Imrie havde kjøbt for 15 £ fra et af engelske Krydsere taget og kondemneret dansk Skib, „og som jeg paa Øjeblikket maatte erkjende at være Gieseckes første, forulykkede, hjemsendte Samling, hvoriblandt to store Skuffer fulde af Kryolith, et af de allerkostbareste Mineralier, som kun hidtil er fundet i Grønland, især fæstede min Opmærksomhed.“ Imrie vidste ikke noget om, at det var Gieseckes¹⁾, og Meddelelse om, hvor dennes Samlinger vare blevne af, maa aabenbart først være kommen til Kjøbenhavn fra Wormskiold.

De ved Krigen 1807 indtraadte Forhold hiudrede „Fredens” Afrejse en Del; men „endelig have vi dog faaet vores Licenz til at gaa videre“, skriver han den 21de Juni, og den 28de kom de afsted.

Paa Overrejsen er han ivrig sysselsat med alle Slags videnskabelige Undersøgelser, de samme som ogsaa den Dag i Dag sysselsætte videnskabelige Expeditioner; han maaler Vandets Temperatur og Vægtfylde; han fanger Sødyr med Overfladenet, „en hel Del sjældne og tildels før ubekjendte“; han tegner og beskriver dem, og alt dette giver ham saa meget at bestille, at „de temmelig lange Dage ofte blev ham dog for korte”.

Den 8de August fik de Land i Sigte ved Julianehaabs Distrikt, og Søndagen den 16de ankrede „Freden“ i Godthaab, hvor Worm-

¹⁾ Om denne mærkelige Mand, der paa dansk Bekostning opholdt sig i og berejste Grønland fra 1806—1813, og om hans 1807 hjemsendte Samlinger og disses Skjæbne kan henvises til den af Professor Johnstrup udgivne: „Gieseckes mineralogiske Rejse i Grønland” (Kjøbenhavn 1878).

skiold vilde tilbringe den første Vinter. Da det sidste Skib afgik derfra til Hjemmet i Begyndelsen af September, afsendte han Brev til Hornemann med Beretning om, hvad han til den Tid har fundet og iagttaget paa de faa og kun korte Ekursioner, som han havde haft Lejlighed til at gjøre; dette Brev er tildels aftrykt i „Athene“, 1813, og indeholder, foruden en Fortegnelse over de iagttagne Arter, bl. a. biologiske Iagttagelser, som endnu have Interesse, samt Diagnose af en formentlig ny *Epilobium* (*E. intermedium*), der dog i Langes „*Conspectus floræ grønlandicæ*“ kun opføres som en Varietet af *E. angustifolium*, m. m.

Meget betegnende for Wormskiolds videnskabelige Studier og Interesser er Fortegnelsen over de videnskabelige Værker, som han i et Brev til Hjemmet forlanger sig tilsendte, f. Ex. den mest tjenlige Haandbog over Conferverne efter Hornemanns Anvisning, de sidste Dele af Cuviers Leçons d'anatomie, som han ikke havde faaet med, Bodes Ephemerider for 1814 og 1815, et Molinarisk Hygrometer, Marienglas (vel til at sætte Alger op paa), et Instrument til at maale Vandets Saltholdighed, Reagensglas til at lægge Indvoldsorme i, m. m. — Forlangender, der røbe den store og rent videnskabelige Interesse, hvormed han omfattede forskellige af Naturforskningens Omraader.

Efteraaret gav kun Lejlighed til faa Ekursioner: den 2den Sept. til Kvannebugt; den 13de Sept. en Tour i Konebaad til Malenefjæld; fra 23de Sept til nogle Dage ind i Oktober en anden ind i Godthaabsfjorden, men Nattefrosten var allerede begyndt, og Sne faldt snart; og endelig foretog han fra 11te til 17de Oktober en Tour med Inspektørens Konebaad paa Brænderejse ind i den prægtige Ameralikfjord, af hvilken han havde større Udbytte, da Sneen var gaaet noget bort og Vejret var mildere; han samlede her en hel Del Planter „og ligeledes Fossilier“. Desuden flere mindre Toure, endog ind i November Maaned.

Vinteren tilbragtes altsaa i Godthaab. Inspektør Myhlenphort havde tilbudt ham Kost og Logis i sit Hus, hvor han og Heiliger fik et Værelse for sig selv; men iøvrigt blev han i Længden ingen-

lunde tilfreds med Inspektøren, der gjerne saa sine talrige eskimoiske Tjenestefolk leve paa Wormskiolds Bekostning og af hans europæiske Provisioner, og som gav ham mange gode Løfter, der ikke bleve holdte. Det synes næsten at være kommet til Sammenstød mellem Inspektøren og Wormskiold, der betegner sig selv som af „lidt hidsigt Temperament" ¹⁾.

Vinteren var iøvrigt meget stræng og usædvanlig vedholdende; Vest-Isen saaes helt ovre ved Godthaab, og der gjordes Slæderejser paa Isen mellem Holstensborg og Egedesminde. I Marts Maaned blev Wormskiold syg af „en galdeagtig Sygdom" med Feber og var daarlig i flere Uger til ind i Maj. Han har sikkert mere end een Gang ønsket at kunne være, „om det blot var ½ Time paa Aleenlyst", hvor Forældrene boede i mange Aar — en Længsel efter Hjemmet, som han ikke var ene om, thi ogsaa Anders, hans Karl, „synes at det bliver noget ensomt her, og han desuden holder mere af Jyllands Lyngtoppe end Grønlands Stenland", skriver han. Naar han var rask, var han i fuld Virksomhed, navnlig drev han zoologiske Studier; han lod Heiliger tegne Dyr, især Fugle, hvilke Tegninger han med første Post i 1813 sendte hjem til Hornemann (hvor disse Tegninger ere blevne af, er mig ubekjendt); Koloniens Ungdom samlede Bløddyr til ham i Ebbetiden, og han erholdt saaledes de fleste af Fabricius i „Fauna grønlandica" beskrevne Arter foruden mange nye; „Jeg havde“, skriver han, „næsten hele Tiden et fuldt Menageri af levende Havdyr og smaa Fisk, og fik gjort Bekjendtskab med en ganske ny Verden, som jeg næsten kun kjendte ved andres Skrivter“. Paa løse Blade beskriver han hver Art for sig og ordner det hele lexikalsk, saa at han senere let kunde gjøre Tilføjelser, og af hans efterladte Manuskripter ser jeg, at han ogsaa næste Aar har brugt den samme Methode overfor Blomsterplanter, Alger, Svampe o. s. v.²⁾. Han gjør Breddeobserva-

¹⁾ At Wormskiold har været glad ved den Modtagelse, han har faaet af Inspektøren, ses dog af en Takskrivelse, som Handelens Direktion sendte denne under 27de Februar 1813.

²⁾ Hans paa Latin affattede Beskrivelser ere aabenbart meget omhygge-

tioner og trigonometriske Pejlinger, optager Kort over Egnen (Baals Revier), ja han faar sig endog et lille astronomisk Observatorium tilhugget og indrettet, observerer en Solformørkelse den 5te Sept., og beregner f. Ex. af en Maaneformørkelse Godthaabs Længde-Afstand „fra Kjøbenhavn til 4 t.18' 32" efter den engelske Almanak, samt efter den Berliner 4 t.20' 36" Afstand fra Berliner Observatorium" ¹⁾. Med saadan Virksomhed gik Vinteren. Den 14de Maj kom Kjøbmand Olrik fra Sukkertoppen med Baaden Neptunus; „med ham agter jeg at gjøre Rejsen til Julianehaab. hvorfra jeg næppe venter at kunne komme tilbage i det første Aar, og lover mig ret meget af dens Distrikts behagelige Egn“.

Rejsen til Julianehaabs Distrikt tiltraadte han den 22de Maj; efter Kjøbmand Wolffs Dagbog var det Sne og Fog samt Frost med Norden Vind. Om Rejsens Gang belæres vi iøvrigt af hans „botaniske Journal", som findes i Botan. Haves Arkiv, og som jeg vil aftrykke sammen med denne Skizze, dels fordi den selv nu til Dags har et ikke ringe Værd, dels fordi den tjener til at lære os, hvor godt Wormskiold har været forberedt til at faa noget ud af sin Rejse. Herefter har Hovedtrækkene været følgende: den 22de Maj ankom han allerede til Fiskernæsset, hvor han opholdt sig et Par Dage; den 26de naaedes Frederikshaab, den 4de Juni Arujuk (Ivigtut) og den 14de Julianehaab (i disse sidste 14 Dage rejste han uden Heiliger, der var gaaet i Forvejen med Kjøbmand Olrik). I Egnen om denne Koloni opholder han sig til midt i Juli, da han gaar nord paa, og den 19de kommer han atter til Frederikshaab, hvor han har tilbragt Resten af sit Ophold i Grønland. Den 14de Sept. forlod han med Briggen „Jupiter" Frederikshaab, og den 28de Oktober ankom han med sine Ledsagere til Bergen. Han

lige; han observerer og noterer f. Ex., at *Alchemilla* undertiden findes med 2 Støvveje og 2 Frugter; af smaa Planter som *Königia* og *Catabrosa algida* giver han omhyggelige Analyser.

¹⁾ Efter en Fagmands velvillige Beregning af disse Observationer ere de mærkværdig nøjagtige for deres Tid. Den første giver $52^{\circ} 3' 3''$ V. L., den sidste $51^{\circ} 45' 18''$ V. L., medens Godthaabs Position efter vor meteorologiske Expeditions Maalingor er $51^{\circ} 43' 30''$.

havde altsaa opgivet den Plan at forblive et helt Aar i Julianehaabs Distrikt; som Grund hertil anfører han følgende i Brev til Hjemmet: „En hel Del Vanskeligheder fra en Side, hvorfra jeg sikkert ikke havde formodet dem, især en uventet Besværlighed ved at erholde Befordring, havde allerede nødt mig til at tænke paa Hjemreisen, da de foruroligende Efterretninger, som bragtes ved de engelske Aviser af April og Maj Maaned om det kjære Fødelands politiske Udsigter, som ogsaa Usikkerheden med Grønlands Forsyning for Fremtiden og Matthiesens Udeblivelse¹⁾, endnu mere bestyrkede mig i en Beslutning, der var mig saa meget desto smærteligere, som jeg overalt hidindtil havde haft den Glæde i Landets naturlige Beskaffenhed at øjne de bedste Udsigter ... o. s. v.“²⁾.

Wormskiolds Rejse hjem til Kjøbenhavn fra Bergen er saa betegnende for Forholdene den Gang, at jeg ikke kan undlade kort at omtale den, skjønt den har lidet at gjøre med Naturforskningen. Han skriver hjem den 6te Nov.: „Af Penge sees her næsten kun 100-Rdlr. Sedler, og Vanskeligheden ved at faa Smaasedler er ubegribelig, og forøges end mere ved Forbudet at give eller tage Opgjæld; alting er i Forhold til foregaaende Priser skræksomt dyrt, saa at jeg med Anders og Heiliger vel næppe lever her under 50 til 60 Rdlr. om Dagen; imidlertid trøster jeg mig ved, at denne svære Sum dog ikke udgjør en Gang een fuld Rigsdaler Slesvig-Holst. Kourant“. Efter 3 Ugers Ophold for Modvind i Bergen og 13 Dages besværlig og ubehagelig Sørejse indenskjærs med en Dæksbaad kom han til Kristiansand den 12te Dec.; her betroede han sine Samlinger til en Bekjendt, der lovede at be-

- 1) Formodentlig den Skibsfører, med hvem han gjorde Rejsen til Grønland. Kjøbmand Mørch skriver i sin Dagbog under 30te Juni 1813: „forlod jeg Julianehaab, der nu i nogle Aar har været hjemsogt med Mangel og Savn for Europæere, men især for Indbyggerne“.
- 2) Det er maaske ikke uden Interesse at erindre om, at Giesecke samtidig med Wormskiold endnu opholdt sig i Grønland, men i det nordlige, hvorfor de ikke mærkede noget til hinanden, og at han efter et tildels nødtvunget Ophold der i Landet paa 7 Vintre og 8 Somre endelig opnaaede at slippe hjem ligeledes 1813.

sørge dem med sikker Lejlighed til Kjøbenhavn, hvor de ogsaa alle synes at være ankomne i god Behold. Selv gik han ombord i en Bergen-Skonnert, der skulde til Jylland, og 2den Juledag kom de under Sejl i en Konvoj, der førtes af tre Orlogsbrigger, men den skulde først forene sig med en anden Konvoj, og formedelst Modvind og forandrede Ordre laa de „og svalkede fra een Havn til en anden“ og kom til sidst ind til Lyngør. Her forlod Orlogsskibene Konvojen med den Besked, at nu kunde hver Skipper sejle, hvorhen han vilde. For at skaffe sig Penge maatte Wormskiold ind til Østerrisør, og der hørte han, „at der var indløbet aldeles Forbud for enhver Skipper, som havde Kgl. Assurance, at gaa over“. Han rejste da over Land til Laurvig, besøgte her en Ven af Familien, Stiftsamtmand Lowtzow, og da han her erfarede, at det paa Grund af Is var umuligt at komme over, samt at man af alle Kræfter søgte at gjøre Armeen mobil i Norge, besluttede han efter Overlæg med Lowtzow at rejse til Kristiania og mælde sig hos Prins Kristian til Tjeneste i den norske Armé. Han kom den 29de Jan. til Kristiania, men Dagen iforvejen var Prinsen rejst til Trondhjem, og saa opgav han sin Plan. Først i April Maaned naaede han endelig at slippe over til Jylland, og rejste over Fyen, hvor han ikke undlod at besøge Hofmangsgave, til sine „kjære gode Forældre“ paa Aleenlyst; til Kjøbenhavn ankom han omtrent midt i Maj.

Det videnskabelige Udbytte af Wormskiolds Grønlands-Rejse har, saavidt jeg kan finde, nærmest været botanisk; hvorledes det er gaaet med de andre Samlinger, veed jeg intet om. Men Grønlands Flora er aabenbart bleven betydelig forøget. Den var hidtil nærmest kun kjendt af de spredte og ikke planmæssig indsamlede, samt ukritiske Bidrag, som findes i følgende Værker: Hans Egede, Det gamle Grønlands nye Perustration eller Naturel-Historie, 1741.

Poul Egedes Herbarium vivum grønladicum, 1737, som findes i Botanisk Have og som Wormskiold har studeret og nærmere omtalt i et i Havens Arkiv værende Manuskript;

D. Crantz, Fortsetzung der Historie, 1770 (Schrebers Fortegnelse p. 280 indeholder 85 Arter, deri medtaget de med ? betegnede), eller som bragtes Videnskaben i Form af de smaa Samlinger, som hjemsendtes af Otto Fabricius (1768—1773), Stud. chirurgiæ Brasen (1767), Missionærerne Sverdrup og Balvig, Provst Thorhallesen og flere Andre, hvilke Samlinger bleve studerede f. Ex. af Rottbøll, eller om hvilke Meddelelser findes f. Ex. i Flora danica og i det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr. (Bd. X). Endelig bør det erindres, at omtrent samtidig med eller endog lidt før Wormskiold sendte Giesecke Planter ned til vort Museum.

Naar Lange i Fortalen til „*Conspectus Floræ grønlandicæ*“ (1880) siger, at der indtil Udgangen af det 19de Aarhundredes første Fjerdedel kun fandtes en og anden grønlandsk Plante bevaret hist og her i Herbarier, og oven i Kjøbet efter den Tids Skik næsten uden Undtagelse kun betegnet som „funden i Grønland“, ... og at den første Botaniker, som foretog en planmæssig botanisk Undersøgelse af Grønland og som nøjagtig optegnede de specielle Voxesteder, var Jens Vahl (der opholdt sig i Grønland 1828—36), saa vil Wormskiolds Dagbog og botaniske Manuskripter i Havens Arkiv, som Lange ikke har kjendt, vise, at der bliver gjort ham Uret. Wormskiolds Undersøgelser vare i Virkeligheden lige saa planmæssige som Vahls, hans Studier oven i Kjøbet aabenbart grundigere, for saa vidt som han paa Stedet selv undersøgte, beskrev, delvis afbildede de Planter, han fandt, og der var mere af Naturforskeren i ham end i Vahl. Men Vahl var 8 Gange saa længe i Grønland som Wormskiold, og dennes snart efter Hjemkomsten paafølgende nye Rejse bevirkede, at Udbyttet ikke blev i den Grad udnyttet og offentliggjort, som det burde have været; mig synes, at Hornemann her ikke har gjort sin Skyldighed over for sin Elev og Ven Wormskiold, der ved sin Afrejse til Kamtschatka Aaret efter overdrog til ham og Schouw at tage sig af hans Samlinger. Efter hans Ønske skulde de fordeles saaledes: den botaniske Have, de to nævnte Mænd og Hofman Bang skulde have forlods; af Resten skulde Doubletter udtages til Dr. Lehmann (for-

modentlig Hamborgeren), den franske Minister og Gehejmerraad Schlanbusch ¹⁾).

At udfinde, hvor mange for Landet nye Arter Wormskiold fandt, er en saa vanskelig og i Forhold til den videnskabelige Interesse saa tidsspildende Sag, at jeg ikke vil forsøge derpaa; men jeg maa antage, at de have været særdeles mange. I et Brev til Hornemann (dat. Lyngøer, 15de Jan. 1814) sender Wormskiold en foreløbig Fortegnelse over sine Fund, 157 Arter (Schreibers Liste fra 1770 gav kun 85), og slutter saaledes: „Da adskillige Planter, som jeg ej endnu har nøje nok bestemte, ej ere anførte heri, saa kan man godt regne, at hidtil er der fra Grønland over 200 Arter af Fanerogame Planter bekjendte, og mere end sandsynligt er det, at ved en bedre Undersøgelse, end jeg har haft Lejlighed til at anstille, Landet vel torde frembyde det 3die og maaske en Del paa det 4de Hundrede.“ Nu, i 1889, ere vi naaede tæt hen imod det 5te Hundrede.

Wormskiold opstiller i sine Manuskripter en Mængde nye Arter, men bemærker selv herom: „Saa ofte jeg ikke har været nogenlunde vis paa at kunne henføre en funden Plante til nogen forhen beskrevne Art i mine medhavende Bøger, da har jeg strax tillagt den et Navn i mine Manuskripter, mere for at undgaa Vidtløftighed, end fordi jeg har kunnet være overbevist om dens Nyhed, og det vil vel maaske hændes, at jeg ved min Hjemkomst bliver nødt til at reducere en Del af de saaledes under nye Navne anførte.“ I Virkeligheden ere heller ikke mange af hans nye Arter blevne staaende; den formentlig nye Slægt, „*Convallariae* affine . som han efter Hofman Bang kaldte *Bangia*, var saaledes *Streptopus*, en Slægt som det er rimeligt nok, at han ikke kjendte²⁾. I Flora

1) Af Wormskiolds Manuskripter vil der endnu kunne uddrages et og andet Bidrag til Grønlands Flora, være sig en Lokalitet for en sjældnere Plante eller et grønlandsk Plantenavn. Af disse har han flere, som Lange anfører efter andre og senere Kilder og skrevne paa samme Maade.

2) I Langes „*Conspectus*“ findes følgende af Wormskiold navngivne Planter: var. *repens* af *Alnus ovata*, *Carex gynocrates*, *Carex subspathacea*,

Dan., fase. 26 og følg. findes mange af ham samlede Planter afbildede og beskrevne.

I en hel anden Retning kom der et Resultat ud af hans Rejse, nemlig en lang Afhandling i „Det Skandinav. Litteraturselskabs Skrifter“¹⁴ (X, 1814, S. 298—404): „Gammelt og Nyt om Grønlands, Viinlands og nogle fleere af Forfædrene kjendte Landes formeentlige Beliggende“. Han hævder heri, at man ikke kan anse Østerbygdens Beliggenhed paa Vestsiden for bevist, før man lærer Østkysten nærmere at kjende, og slutter sig forøvrigt til den Anskuelse, at Julianehaabs Distrikt hørte med til Vesterbygden. Ligeledes udfører han videre den ældre Mening om Vinlands Henlæggelse til c. 49° n. B. i Nordamerika og tillægger nogle flere Gjætninger.

Rejsen til Kamtschatka. Paa Bekostning af den russiske Rigs-kansler, Grev Rumanzoff, udsendes Briggen „Rurik“ under Kommando af Marinelieutenant Otto v. Kotzebue Aar 1815 paa en Opdagelsesrejse til det stille Ocean og til Beringsstrædet for at opdage en Nordøstpassage. En Naturforsker skulde medfølge, og da Professor Ledebour, der først havde modtaget Pladsen, af Helbredshensyn traadte tilbage, lykkedes det Adalbert von Chamisso, den fejrede Digter, „Peter Schlemihls“ Forfatter, for hvem der ifjor, femti Aar efter hans Død, blev rejst et Mindesmærke paa Monbijoupladsen i Berlin, at komme i hans Sted.

Født i Frankrig 1781 blev Chamisso som saa mange andre af Frankrigs Adel drevet ud af sit Fædreland ved Revolutionens Uvejr og forslaaet til Preussen, der blev hans andet Hjemland. Efter forskjellig Omtumlen, under hvilken han f. Ex. var Page („Edelknabe“) hos Frederik Vilhelm den 2dens Dronning og var i preussisk Krigstjeneste, skrev Digte og udgav „Musenalmanach“ sammen med Varnhagen von Euse, blev han 1809 kaldet til Frankrig til en

Epilobium angustifolium var. *intermedia*, *Primula Egaliksemis*, *Alsine hirta* (hos Lange som Var. af *A. verna*). Den af Lange opstillede Art: *Plantago borealis* findes allerede i Wormskiolds Manuskripter adskilt under Navn af *Pl. glauca*, saa vidt jeg ser.

Professur ved Lyceet i Napoléonville, som han forøvrigt aldrig tiltraadte. Herved blev han dragen ind i den bekjendte Madame de Staél-Holsteins Kreds, og ved Genfersøens Bredder, i det yndige Coppet, hvor han sværmede med hendes Søn Auguste, fik han, allerede næsten 30 Aar gammel, sin første botaniske Undervisning af denne. Aar 1812 fortsatte han som 31aarig studiosus medicinæ bl. andet ogsaa sine naturhistoriske Studier ved Berlins Universitet; men Digtekunsten vedblev i meget høj Grad at sysselsætte ham, og netop i de nærmest følgende Aar blev hans berømte Digtning, Peter Schlemihl, skreven (udkom 1814). Som den skyggeløse Schlemihl længtes den egentlig fædrelandsløse Digter i hine Tider, da hans gamle og nye Landsmænd kæmpede forbitrede Kampe, efter at strejfe Jorden om med Syvmilestøvler for „snart at maale dens Højder, snart dens Kilders og Luftens Varme, snart iagttage Dyr, snart undersøge Planter, fra Ækvator til Polen, fra den ene Verden til den anden, sammenlignende Erfaringer med Erfaringer“¹⁾.

Da Chamisso nu efter Ansøgning havde faaet Plads som Naturforsker paa Rurik, næppe bebyrdet med nogen stor naturhistorisk Kundskabsfyldte, rejste han over Hamborg og Kiel til Kjøbenhavn, for her at gaa ombord, og her tilbragte han „maaske de muntreste og gladeste Dage i sit Liv“. Wormskiold, „der allerede“, som Chamisso skriver, „havde gjort sig fortjent af Naturhistorien paa en Rejse til Grønland“, ansøgte ogsaa om at maatte slutte sig til den Rumanzoffske Expedition. Aabenbart har, alt før „Rurik“ ankom til Kjøbenhavn, Grevens Tilladelse været indhentet (se Hornemann i Litt. Tid. 1816, S. 750). Han opsøgte strax Chamisso efter dennes Ankomst, og „ich kam ihm“, skriver denne, „zutrauensvoll mit offenen Armen entgegen, froh, der winkenden Ernte einen Arbeiter mehr zuführen zu können, und man wünschte mir Glück zu dem fleissig emsigen Geholfen, den ich an ihm haben würde.“ Da nu „Rurik“ an kom, mældte de sig begge (den 9de Aug. 1815) ombord

1) Se: Emil du Bois-Reymond: Adalbert v. Chamisso als Naturforscher. Rede zur Feier des Leibnizischen Jahrestages, etc. Leipzig 1889.

hos Chefen, „und Herr von Kotzebue, anscheinlich durch die Eintracht, die er unter uns herrschen sah, bewogen, sagte ihm die Aufnahme zu.“

Den 17de Aug. lettedes Ankeret, og den Rejse begyndte, fra hvilken Wormskiold først 4 Aar senere skulde vende hjem.

Foruden de to unge, omtrent jævnaldrende Naturforskere (Chamissovar 34, Wormskiold 32 Aar gammel), var der endnu to civile Personer ombord, nemlig Lægen Eschscholtz, ogsaa Naturforsker, navnlig Entomolog, „ein junger Doctor aus Dorpat, fast zurückhalten, aber treu und edel wie Gold“, som Chamisso skriver, og en Maler, Choris.

Rejsens Gang var i Korthed følgende: Den 7de Sept. kom „Rurik“ til Plymouth, hvor den, tildels hindret af sydvestlige Storme, forblev til 4de Oktober. Den 28de Okt.—1ste Nov. tilbragtes ved Teneriffa. Her havde Wormskiold haabet at gjense sin gamle Ven og Rejsefælle fra 1807, Professor Chr. Smith, der sammen med Geologen Leopold von Buch berejste de Kanariske Øer, men til hans store Sorg var han uheldigvis netop rejst til en anden Ø, saa at Wormskiold ikke fik ham at se; Aaret derpaa bragte den unge Mand som bekjendt sit Liv som Offer for sin Videnskab, idet han døde af Feber paa Kongofloden. Den 10de Dec. ankrede „Rurik“ i Bugten ved Santa Catherina i Sydbrasilien, dog 4—5 Mil fra selve Byen. Den herlige tropiske Natur henrykkede Wormskiold; hans Breve til Hjemmet og Hornemann bære Vidne om, hvor overvældet han er af dens Pragt og Rigdom; „man glemmer ofte, at man kun har 2 Hænder og 1 Hoved, som begge skulle have Rum og Tid for at virke“. I Santa Catherina kom han til alene at opholde sig 6 Dage i Land, idet Baaden, med hvilken han og andre vare gaaede i Land, ved en Misforstaaelse ikke fik ham tilbage: men denne Tid blev benyttet godt, og han gjorde gode Samlinger.

28de Dec. sejlede „Rurik“ videre, og 13de Febr. 1816 kom den til Talcauana, Ladepladsen for Conception i Chile. Næsten en Maaned tilbragtes her „ved det vakre Conception, som jeg skulde

ønske mig tilbage til. dersom Danmark og Norge nogensinde i denne Verden ej mere skulde behage mig.“ Atter og atter, ogsaa i senere Breve, kommer Wormskiold tilbage til Indbyggernes Elskværdighed og Gjæstfrihed; den selskabelige Tone omtaler han som saa munter og fri, Damerne som saa naturlige og utvungne i Omgang og begavede med en god, naturlig Forstand.

Den 8de Marts forlod Expeditionén Conception, og nu gik det videre hen over Sydhavet ad Kamtschatka til; med en hel Del af Sydhavsøerne og deres Beboere gjordes et flygtigt Bekjendtskab, nye Øer opdagedes o. s. v., hvorom man kan læse i Kotzebues og Chamisso's Skrifter. Endelig den 19de Juni, Kl. 12 Aften, da man begyndte at regne den 20de ombord, men den 21de i Land, ankrede „Rurik“ i Havnen ved Kamtschatkas Hovedstad, Petropavlovsk.

Expeditionen forblev nu paa Kamtschatka til den 17de Juli, men da Rurik paa denne Dag sejlede videre paa den Rejse til arktiske og andre Egne, hvor Kotzebue-Sund, Chamisso-Øen, Eschscholtz-bay fandtes og mange andre Opdagelser gjordes, — var Wormskiold ikke med; han forblev i Petropavlovsk, og et, ganske vist kun kort, men aabenbart betydningsfuldt Afsnit af hans Liv begyndte.

Kotzebue skriver herom i sin Rejseberetning: „Der Naturforscher Wormskiold, welchen wir aus Kopenhagen mitgenommen, äusserte ebenfalls den Wunsch hier zurückzubleiben, um in naturhistorischer Hinsicht Entdeckungen auf Kamtschatkas hohen Bergen zu machen; ich empfahl ihn also dem Lieutenant Rudakoff „(Kamtschatkas Kommandant)“, welcher gern versprach, ihm in seinen wissenschaftlichen Forschungen nach Kräften beizustehen.“ Ingen vil heraf faa nogen Anelse om Sagens Sammenhæng. Lidt nærmere Sandheden staar Chamisso, der skriver: „Der Lieutenant Wormskiold blieb in St. Peter und Paul. Er wollte sein, am Bord des Rurik nach den Instrumenten der Expedition geführtes, meteorologisches Journal nur unter Bedingungen mittheilen, auf die sich Herr. von Kotzebue nicht einlassen mochte.“ Men læser man Wormskiolds Breve, der i højeste Grad bære Paalidelighedens Præg,

faar man et fyldigere og andet Billede. For at forstaa, hvorledes alt gik til, maa vi gaa noget tilbage i Rejsen og kaste et Blik paa Livet og Personerne ombord.

„Rurik“ var kun et lille Skib; der var knap med Plads; i Messelukafet, hvor foruden 2 Officerer ogsaa de 4 civile Personer skulde opholde sig, vare til Nød kun 4 i Stand til samtidig at arbejde. Wormskiold benyttede en Tid lang Natten til Arbejde, men maatte høre op hermed, da det blev befaleet, at Lyset i Messen som paa Krigsskibe skulde være slukket Kl. 10. Han og Maleren maatte sove i Hængekøjer. Allerede i denne Mangel paa Plads er der en rig Kilde til Rivninger, thi ikke altid er der et Hjørterum, der skaffer Husrum. Dernæst herskede der aabenbart stor Uorden ombord; baade fra Wormskiold og Chamisso lyder der Klage herover; den sidste erfarede, „dass nicht alles in Erfüllung gehen kann, was man hofft und beabsichtigt, und dass die Beschränktheit des Schiffes, die eigentümlichen Ansichten und Rücksichten des Capitains, die Ungunst des Zufalls und vieles andere noch hemmend und störend dem eifrigsten Streben und besten Willen entgegen-treten kann“. Det indbyrdes Samliv blev aabenbart meget tidlig formørket, som saa ofte paa videnskabelige Expeditioner, naar der er bornerte eller chikanøse Personer blandt Medlemmerne. I Begyndelsen gik alt fortræffeligt; Wormskiold underviste Chamisso i Dansk, med „Corregio“ som Grundlag, og oversatte „Hakon Jarl“ for ham, og naar Chamisso kæmpede med Søsysten, gjorde han Observationer for ham. Men snart nærmede man sig Troperne; Mængden af det nye og interessante voxede daglig, og Wormskiold var som paa Grønlandsrejsen ikke ledig; han samlede Dyr med Slæbenet, „deriblandt nogle ganske besynderlige Salpæ“, han anstillede Iagttagelser over Vind og Vejr, over Vandets Varmegrad og Vægtfylde, og maalte endog Varmegraderne paa 100—200 Favnes Dybde ved Hjælp af et Six-Thermometer. Men — : „Vilkaar som i Følgen af Rejsen mellem Teneriffa og Brasilien bleve mig foreskrevne, faldt mig lige saa besynderlige som Stedet og Tiden vare usædvanlige. Endskjønt jeg nemlig havde bragt en stor Del Papir, Kasser og Glas

ombord til Opbevaringen af Naturalier, til hvis Bekostning jeg ikke havde erholdt eller ment at kunne forlange det ringeste af Expeditionen, saa foreskrevs mig dog den 18de November af Kapitainen og Chamisso, at alle Samlinger skulde tilhøre Grev Rumanzoff, og at jeg skulde samle i Fællesskab med den sidste.“

Wormskiold har begaaet en meget stor Fejl, da han begav sig paa Togtet med „Rurik“. Fuld af Fyrighed og Enthusiasme for videnskabelig Forskning, ubetænksom og umistænksom som Ungdommen er, der endnu ikke har gjort mange Erfaringer i Livet, har han begivet sig afsted uden at have nogen bestemt Aftale om sine Rettigheder og Forpligtelser, en Fejl, hvori dog vistnok ogsaa Kotzebue har sin Del, thi ogsaa Chamisso var uden Instrux; ogsaa han spurgte forgjæves om sine Pligter og Ordre: „es musste mir in meinen Verhältnissen auf dem „Rurik“ so wie überhaupt in der Welt ergehen, wo nur das Leben das Leben lehrt.“

Da nu den ovennævnte Fordring stilledes til Wormskiold, erklærede han „temmelig bestemt“, at det gik han ikke ind paa, og han henviste til, at da den ikke var bleven ham foreskrevet ved hans Ansættelse, saa havde han forpligtet sig til at samle og indkjøbe Naturalier for Museet i Kjøbenhavn, for hvis Regning Papir, Kasser o. s. v. vare anskaffede; han havde ogsaa Penge med „for Museet“. Derved forblev altsaa Sagen, „men fra nu af havde i Steden for Hjælp bestandig Besværligheder at arbejde med“; „Chamisso erholdt alt, hvad der blev fanget af Folkene, og havde deres Hjælp, naar han forlangte det, hvilken de lige saa gjerne havde givet mig, hvis de havde turdet gjort det.“ Han taler om „Chamissos ubegrænsede Gjærrighed til at skrabe alting sammen og særlige Pukken paa, han var ein Gelehrter“, af hvilken bitre Ytring man ser, hvor pinligt Forholdet har været for ham, der jo alt havde indlagt sig Fortjenester ved sin Grønlandsfærd, havde grundige Kundskaber i forskjellig Retning, en hel Del Erfaring i pelagisk Fiskeri osv., medens Chamisso ikke havde haft Foden paa en Skibsplanke, før han sejlede fra Kiel til Kjøbenhavn. Han siger

endog, at Chamisso og „vores unge 22aarige Doktor“ spillede ham mangt et hemmeligt Puds, hvis Virkninger han fik at føle¹⁾).

Wormskiold maatte altsaa holde op med sit pelagiske Piskeri; det var ham omtrent ikke muligt at udrette noget for Naturhistorien paa hele den øvrige Rejse til Kamtschatka undtagen de fysiske Observationer, og man kan godt forstaa hans Stemning, naar han skriver til Hornemann, at i Chile fik han intet indsamlet, fordi „Usikkerheden og for en Del Forlis af det allerede indsamlede havde gjort ham kjed af at samle, da Udsigterne for Fremtiden vare værre, og ingen Middel kunde findes til at forbedre dem.“ Intet Under, at han ønskede at forlade Skibet; han havde strax udtalt dette til Kotzebue, da denne som anført den 18de Nov. kom med sine Fordringer, men denne svarede da, at saaledes var det

- 1) Chamisso var jo vistnok en højt begavet Natur, og hans Begavelse viste sig jo ogsaa paa denne Rejse bl. a. i hans Opdagelse af Generationskiftet hos Salperne, som han publicerede 1819, men som han kun opnaaede at se bestridt og betvivlet, idet det først var 4 Aar efter hans Død, at — mærkværdig nok en dansk Naturforsker, nemlig — som bekendt Steenstrup (1842), paaviste dets Rigtighed og bragte det i Sammenhæng mod andre lignende Forhold og ind under et almindeligt Synspunkt. Men til Trods for Du Bois Reymonds oven nævnte Tale, kan jeg dog ikke se andet end, at han var og blev kun en alsidig, aandrig og idérig Dilettant i Naturhistorien, en Digter, der med lige Interesse og Dygtighed omfattede Geologi, Zoologi, Botanik, Ethnografi, Sprogvidenskab, fysisk Geografi, m. m. Selv hans meget gode Ven, Botanikeren Schlechtendahl, der (i Linnæa Bd. 13, 1839) har skrevet en Biografi af Chamisso, — som kort efter sin Tilbagekomst fik en Ansættelse som Assistent ved Berlins botaniske Have og Herbarium, og hvis vigtigste og egentlige Fag var Botanik — siger: „Die Mehrzahl seiner botanischen Arbeiten machte Chamisso mit mir gemeinschaftlich; an demselben Tische einander gegenüber sitzend untersuchten und beschrieben wir zusammen.“ „Als Autodidakt entbehrte Chamisso jener Sicherheit, welche ein frühes Lernen und eine vom Kindesalter angefangene Übung gewährt und die Dinge uns unauslöslich einprägt; es war ihm daher angenehm, sich auf einen anderen zu stützen, der ihm jene Sicherheit gewähren konnte.“ Chamisso vedblev jo ogsaa med sin Digtervirksomhed, og ved den var aabenbart hans Sind; han digtede paa sin Gang over Marken ved Schöneberg til og fra sit Arbejde, o. s. v., mangt et Digt og Vers blev oplæst for Vennen eller endog sat paa Papiret i selve det botaniske Museum.

ikke ment, og saa gjorde han da ikke noget Forsøg paa at forblive i Brasilien. Derimod bestemte han senere at forblive i Chile; men da det saa kom til Stykket, kunde han ikke dette, thi „et almindeligt Forbud mod Fremmedes Ophold i Landet, Følge af Uroligheder i Nabostaten Buenos Aires tilstedede ej Conceptions Guvernør at give ham Tilladelse dertil og han maatte videre med „Rurik“.

Saa ankom de da til Kamtschatka, og efter Kotzebues oven anførte Ord skulde man jo tro, at Wormskiold af egen Lyst og med stor Fornøjelse er bleven tilbage i Petropavlovsk. Men dette var ingenlunde Tilfældet, thi om han end gjerne vilde forlade Expeditionen, var han naturligvis ikke tjent med at blive sat i Land paa det første det bedste Sted. Øjeblikkelig efter Ankomsten traf Kotzebue uden hans Vidende Anstalter til, at han kunde forblive der, og allerede Dagen efter Ankomsten fik han Anmodning om at forlade Expeditionen. Han skriver hjem: „Det gaar for mig ganske besynderligt med mine Rejser; denne er den 3die, hvorfra jeg igjen maa søge hjem paa en ganske anden Maade, end jeg havde ventet det, og jeg har den øjensynligste Aarsag at takke det almægtige Forsyn for at have holdt mit Mod opret og mig selv bedre i Ligevægt, end jeg, saa vidt jeg kjender mig selv, kan begribe. Expeditionen er borte, og jeg forbliver her uden egentlig at have forlangt det paa dette Sted." Kotzebue var, efter en Ytring af Wormskiold et Sted i hans Breve, en ung Mand, der ikke altid saa nøje overvejede sine Handlinger; Chamisso's Fremstilling af ham er i Overensstemmelse hermed: han var lunefuld, uden Karakterfasthed, „kranklich reizbar“, og det mærkedes af alle, naar hans Fordøjelse var i Uorden; en Tid lang var Chamisso højt i Gunst hos ham, „ich hing ihm aber auch an mit fast schwärmerischer Liebe. Später wandte er sich von mir ab, und auf mir lastete seine Ungnade“. Du Bois-Reymond refererer endog Kotzebues Forhold til Chamisso med følgende Ord: „Chamisso war dagegen¹⁾

¹⁾ nemlig i Modsætning til Darwin paa hans 15 Aar senere foretagne saa berømte Jordomsejling; Du Bois-Reymond vil egentlig gjerne have Chamisso betragtet som en lille tysk Darwin.

von seinem Kapitain als Naturforscher mit möglichst geringer Zuvorkommenheit und als Mensch kaum besser behandelt. Was er sammelte wurde gelegentlich über Bord geworfen, und er musste sich sein Schuhwerk selber putzen.“

Kotzebue har sikkert ogsaa handlet uoverlagt over for Wormskiold; thi da denne gjorde Indvendinger og fremhævede, hvor vanskelig han kunde komme hjem fra Kamtschatka, hvor derangeret i pekuniær Henseende han vilde blive o. s. v. — „studsede han“; først da synes det at være gaaet op for Kotzebue, at han handlede uforsvarlig ved uden videre at sætte Wormskiold i Land; han lovede da at sørge for ham paa forskjellig Vis, og gjorde ham en Mængde „tildels snurrige Løfter“, „hvis Opfyldelse dog maaske vil have Vanskelighed“; han lovede ham frit Ophold hos Kommandanten, Lieutenant Rudakoff, og Lejlighed til uden Bekostning at gjøre Rejser i Kamtschatka; han arrangerede, at Wormskiold mod Anvisning paa sin Fader kunde hæve indtil 1000 Rubler paa Stedet, og at det russisk-amerikanske Kompagni skulde være pligtigt at besørge hans Hjemrejse gennem Sibirien, naar forlangtes. „Kjed af at gjøre Ophævelser“, skriver W., „hvor vel jeg havde Ret, men ingen Magt til at gjøre den gjældende, lod jeg det blive herved“, og 4 Dage efter Ankomsten flyttede han i Land. Det har aabenbart været med meget modstridende Følelser, at han forlod „Rurik“. Paa den ene Side har Forholdet til Kotzebue, Chamisso og Eschscholtz aabenbart været saa spændt, og Muligheden for at arbejde for Videnskaben ombord i „Rurik“ saa ringe, at det var bedst, han forlod Expeditionen; dertil kom Kapitajns mange Løfter, som han i sin Umistæksomhed aabenbart tildels har stolet paa, og den lokkende Udsigt for hans Energi og Flid, at finde et højst interessant videnskabeligt Felt paa Kamtschatka; paa den anden Side havde han aabenbart en Fornemmelse af, at det ubekjendte, som han gik ind til, kunde bringe store Skuffelser og Vanskeligheder, og det stod ham klart, at han i Virkeligheden egentlig blev jaget væk; „hvis Næstkommanderendes og Mandskabets Stemmer kunde have gjaldt noget mod 3 andres, skulde jeg ikke være bleven forvist fra Expeditionen“, skriver han.

Han var altsaa ladt tilbage paa Kamtschatka, og en ny Trængselens Tid begyndte. Ganske vist blev han vel modtagen af Kommandanten, og en Behagelighed for ham var det, at 3die Officer, Lieutenant Zacharin, ligeledes blev sat i Land, officielt af Helbredshensyn, i Virkeligheden ogsaa mod sit og Mandskabets Ønske. Men Petropavlavsk var efter hans Skildring en rigtig Ravnekrog og et Sladderhul, „ganske forfærdelig dyr“; jævnlig gjøre vel Embedsmændene og Kjøbmændene Gjæstebud, „hvor man taler lidet, leer dygtig, spiser bedre og drikker endnu bedre“; men med Selskabeligheden er det meget „maadelig bestilt“; og hvor uendelig langt staa Damerne ikke tilbage for Spanierinderne i det herlige Conception: de tale lidet indbyrdes eller naar de blive tiltalte, men hvad de passe nøje paa, er at faa Plads efter deres Rang. Strængt var Klimaet; da „Rurik“ den 20de Juni kom dertil, laa Sneen endnu ned til Havet, og Træerne vare ikke udsprungne; knap 10 Uger varer den Tid, Vegetationen har til sin Udvikling; i Begyndelsen af September tog Nattefrosten fat igjen. Mange andre Ulemper var der ogsaa; en Tid lang var hans Arbejdsværelse „en Billardstue, hvor jeg daglig finder Forstyrrelse af en Del Mennesker, som kun have lidet at bestille og søge hertil for at dræbe Tiden, som jeg maa tage efter deres Bekvemmelighed og Indfald“; i flere Uger maatte han nøjes med et lille, koldt Værelse, som kun een Gang om Ugen gjordes lidt varmt; han fik Frost i Fingre og Fødder og endog hen paa Foraaret efter første Overvintring lidt Skjørbug. At lære Russisk var ham svært; Aviserne kunde han f. Ex. intet Udbytte have af, og Fransk, Latin og Engelsk vare de Sprog, i hvilke han maatte underholde sig.

Men hvad vilde alt dette have haft at betyde for ham, hvis han havde faaet det videnskabelige Udbytte, som han brændte efter, og som han vel ventede efter Kotzebues Løfter. De lovede Rejser bleve imidlertid til intet; paa et Par korte nær (den ene i Selskab med Skatteopkræveren) opnaaede han ikke at fjærne sig mere end en god Dagsrejse fra Byen; stadig lagdes der ham allehaande Hindringer i Vejen, thi man var bange for, at han skulde

opkjøbe Zobelskind og andet kostbart Pelsværk. Han skriver, at han i Sommeren 1817 gjorde et Forsøg paa at faa Lov til at rejse, og „med de bedst mulige Løfter erholdtes et Pas hertil, men det var saaledes, at han fandt det raadeligst ærbødigst at levere det tilbage

Han spejder stadig efter Lejlighed til at slippe bort fra dette Sted, „et af de usleste han nogensinde har kjendt“, hvor „hans Forfatning var mere lig en Arrestants end en Rejsendes“, og i Brevene til Hjemmet udtaler han Haabet om at komme med amerikansk Skib til Kanton eller Manila. „Jeg er nu bleven halv Sømand og kan i Nødsfald paatage mig at gjøre Tjeneste som Matros eller Styrmand og haaber paa denne Maade at finde hjem uden synderlig Bekostning“. Man vilde aabenbart gjerne have ham til at rejse hjem gennem Sibirien, sikkert kun for at benytte denne Lejlighed til Fortjeneste for det russisk-amerikanske Selskab, og hen paa Foraaret (1817) „søgte man paa de forunderligste Maader at gjøre ham kjed af Opholdet“; man „gjorde ham Livet surt nok“, vilde bilde ham ind, at Kotzebue, — der, som han skriver, „saaledes har makket min Stilling sammen uden mit Vidende, at jeg selv som andre har Vanskelighed ved at finde Rede i dette Virvar“ — havde forpligtet Orev Rumanzoff til at betale hans Rejse (dette angiver ogsaa Hornemann i Litt. Tid. 1817, S. 237), medens han selv havde Overbevisningen om, at man bagefter vilde skrive ham selv den paa Regning; men han forblev ved sin Bestemmelse, at ville hjem søværts. (Betegnende for Hurtigheden, hvormed Rejser foregik gennem Sibirien, er, at hans Breve til Hjemmet vare omtrent et Aarstid undervejs.)

Haabet om Skibslejlighed slog stadig fejl; den 2den Sommer (1817) gik til Ende, og den 2den Vinter begyndte. Den gik som den første. En ny Gouvernør, Kapitajn Ricord, var kommen til Byen, og i dennes dannede, fransktalende Hjem tilbragte han hver Søndag Aften; for Resten sad han mest inde med Undersøgelser af sine Planter og Ordning af sine Optegnelser. Der har aabenbart været en Trang i ham til aldrig at være ledig, og han har sikkert

pint det mest mulige ud af sit ufrivillige Ophold. Allerede om den første Vinters Ophold skriver han hjem (den 14de Juni 1817), at han nøje havde gennemgaaet og optegnet Iagttagelser og Beskrivelser over mere end 330 Blomsterplanter, samlede den første Sommer, „af hvilke jeg tør anse den 6te eller maaske 5te Del for nye og tilforn ubeskrevne, og de allerfleste af de øvrige med mærkelige og konstante Forskjelligheder fra deres vestligere boende Søkende; et mærkeligt Forvandtskab af Kamtschatkas Flora finder Sted saavel med Japans som Nordamerikas Frembringelser, mellem hvilke og Skandinaviens Væxter adskillige af de nye fundne synes at ville tage deres Plads." Han beskrev og tegnede ogsaa Kryptogamer, mest Alger, samt en Mængde Dyr, af Fuglene især Ænder, af Fiskene mange forskjellige Laxesorter, „de allerfleste egne for Kamtschatka". Ligesom i Grønland tog han ogsaa Kort over Egnen, Planer af Byen og Havnen; med en Standlinie af næsten $\frac{1}{2}$ Mils Længde udstukket paa Isen i lige Linie foretog han ved Hjælp af sin Sextant og den kunstige Horisont en trigonometrisk Maaling af Vulkanen Avatschinskajas Højde, men maatte af Mangel paa Hjælpe midler opsætte den nøjagtige Beregning (han fandt 10 — 11000) ¹⁾.

Trykkende for ham, der synes med stor Kjærlighed at have hængt ved Forældrene og sine Sødskende, maa det ogsaa have været, at han i omtrent 2 Aar ikke fik et eneste Budskab fra Hjemmet.

Endelig slog da Befrielsens Stund, idet en russisk Fregat ført af Kapitajn Golovnin den 16de Maj 1818 kom til Kamtschatka; „efter at have levet", som han selv skriver, „i 2 virkelig meget kummerlige Aar i Petropavlavsk, trykket dels af Sorg over ikke at kunne faa Tilladelse til at berejse Landet, dels af virkelig Mangel og de lange Udsigter til at erholde nogen Lejlighed derfra til Søs," fik han nu Tilladelse til at rejse hjem med dette Skib. I Juni 1818

¹⁾ Den paalideligste Maaling, man endnu har, er efter velvillig Meddelelse til mig af en Sagkyndig den, som Erman foretog i Aaret 1829; han angiver Højden til 8360'.

forlod han Petropavlovsk og efter at have besøgt Beringsøen, Kobberøen, Aleuterne, Kodiak, Nordvestkysten af Amerika, Kalifornien, Ny Albion, Sandwichøeme, Marianerne, Manila, St. Helena og Ascencion samt endelig Azorerne, overalt samlende Planter og arbejdende som Naturforsker, naaede han 1ste August 1819 til England.

I kjøbenhavn synes han at Være bleven modtagen med Æresbevisninger som den første danske Verdensomsejler; allerede 8de Juli 1818 var han bleven Ridder af Danebrog, og nu ved Hjemkomsten skrev f. Ex. Rhabek et Digt (Hesperus, I, S. 250): „Til Verdensomsejleren M. Wormskiold, den 29de September“.

Spørger man, om Wormskiold selv var helt uden Skyld i sin tragiske Skjæbne, maa man vist svare Nej. Han har aabenbart været en hidsig Natur, hvad han selv antyder i sine Breve baade fra Grønland og Kamschatka, og dertil stædig; han har ikke villet give det ringeste efter, hvor han troede at være i sin Ret; han skriver selv, at der vel kunde være noget sandt i, hvad Kotzebue anførte, at han ikke kunde forliges. Men Livets Prøvelser virkede sikkert forædlende paa ham; han skriver hjem: „Mit Sind synes mig at have vundet i Styrke ved Gjenvordighederne fra den Tid, det har begyndt at lære at dæmpe Udbruddet af sin Hidsighed og at erkjende, at Modgang og Trængsel oftere ere en Guds Velsignelse og bedre tjene Mennesket end det, som Sædvane belægger med Navn af Medgang og Lykke.“

Da Chamisso ved sit Livs Aften udgav sin Rejsebeskrivelse og kaster Blikket tilbage paa Forholdet til Wormskiold, er han inderlig vel tilfreds med sig selv: „Jetzt kann ich, ein alter Mann, nach abgekühlter Leidenschaft und wiederholt eingesehenen Acten, Richter sein über mich selbst und sprechen: ich war wirklich ausser Schuld.“ Chamisso har dog næppe lært sig selv saa godt at kjende og seet paa sit eget Jeg med saa klart et Blik som Wormskiold.

Medens Chamisso saaledes stiger op paa Templets Trappe og for Verdens Øjne slaaer sig selv for Brystet, holder Wormskiold sig

ydmyg tilbage og søger at skjule for Verden det uhyggelige Syn af Uenigheden. Han skrev fra Kamtschatka til Grev Rumanzoff og Kapit. Krusenstern, at det gjorde ham ondt at maatte forlade Expeditionen, men det skete paa Grund af Kapitajnens Raad og Forhold, hvori han stod til et Par andre Personer ombord, og desuden vare de for mange i Forhold til Pladsen, hvorfor det var rimeligt, at han som den sidst tilkomne gik sin Vej. Til Hornemann skrev han: „Der- som De skulde finde noget af dette værd at bekjendtgjøre offent- ligen, saa beder jeg med Skjønsomhed at udelade de Steder, hvor min Misfornøjelse i adskillige Henseender maaske har udtrykt sig for stærkt, da dette mere er skrevet for at oplyse Venner om Aarsagen, hvorfor jeg ej kunde udrette mere og bedre, end fordi jeg skulde have den daarlige Indbildning at skyldte den øvrige Verden Regnskab herfor.“

Denne Anmodning har Hornemaan samvittighedsfuldt efter- kommet; medens han i „Dansk Litteraturtidende“ jævnlig har meddelt Brudstykker af Wormskiolds Breve, er der aldrig frem- kommet nogen nærmere Oplysning om Sagens Sammenhæng. Det maatte derfor staa fuldkomment gaadefuldt for mig, hvorfor den Mand, hvis Ihærdighed og Kundskaber jeg havde lært at kjende af de Manuskripter fra hans Grønlands-Rejse, som findes i Botanisk Haves Arkiv, bragte saa lidet ud af sin store Rejse. Men naar denne imidlertid har sat endog saa ringe Spor, at heller ikke Opholdet paa Kamtschatka, hvor han alt den første Sommer samlede 330 Arter af Blomsterplanter, eller den 14½ Maaned lange Hjemrejse, paa hvilken saa mange interessante Steder besøgtes, har beriget Viden- skaben det ringeste, saa skyldes dette en anden Omstændighed. Wormskiold skulde yderligere prøves i Livet. Efter Hornemann (Krøyers Tidsskrift I, 586) hjembragte han betydelige Plantesa- mlinger¹⁾, og naturligvis desuden andre Samlinger, Manuskripter,

¹⁾ Desuden skriver Hornemann: „Den botaniske Have skylder ham ad- skillige (levende) Planter, samlede i den nordlige Del af Kalifornien, blandt andre den smukke *Oenothera roseo-alba*, som nu er en tem- melig almindelig Haveplante, og flere af samme Slægt.“

Tegninger m. m., men alt gik nogle Aar efter Hjemkomsten tabt ved Ildebrand, og forgæves har jeg i Botanisk Haves Herbarier, der have meget fra hans Grønlandsrejse, søgt efter Spor fra hans Verdensomsejling. Jeg troede, at han maaske strax havde overgivet sine Alger til videnskabelig Bearbejdelse til Biskop Agardh i Lund, men Professor J. Agardh har velvillig oplyst mig om, at dette næppe kan være sket; alt synes at være gaaet til Grunde¹⁾.

Alle disse Tilskikkelser kunde nok være tilstrækkelige til at lægge Tyngsel paa en Mands Sind; de Forhaabninger, hvormed den unge, fyrige, umistænksomme og for videnskabelig Forskning begejstrede unge Mand drog ud paa en videnskabelig Expedition, der maatte synes i fuldeste Maal at skulle tilfredsstille enhver videnskabelig Tørst, vare paa det sørgeligste blevne skuffede, 4 Aar af hans Liv spildte og det under mangehaande Savn og Gjenvordigheder²⁾. Naar imidlertid Chamisso paa næstsidste Side af sin Rejsebetretning (nedskreven i Vinteren 1834—35) kaster et Blik tilbage paa de Mænds Skæbne, „in deren Gesellschaft er manches erduldet und erfahren“, og da skriver om Wormskiold: „Der Lieutenant Wormskiold zu Kopenhagen, versunken in trüben Tiefsinn, ist der Welt erstorben“, saa er det dog sikkert et ganske urigtigt Billede, som han her giver; thi selv om Wormskiold et Par Aar efter sin Hjemkomst i

¹⁾ „Rurik“ fortsatte fra Kamtschatka sin storo og interessante Rejse og kom tilbage til Hjemmet 1 Aar før Wormskiold. Denne Rejse har baaret forskjellig Frugt for Videnskaben; se Otto v. Kotzebue, Entdeckungs-Reise in die Süd-See und nach der Berings-Strasse zur Erforschung einer nordöstliche Durchfahrt, unternommen in den Jahren 1815, 1816, 1817, 1818 (Weimar 1821). De botaniske Samlinger var Grev Rumanzoff saa nobel at forære Chamisso, men de ere aldrig blevne bearbejdede som Helhed; det publicerede er Brudstykker, mest bearbejdede af Venner; Chamisso selv gjorde kun lidet, bl. a. har han dog opkaldt nye Slægter efter sine gode Venner: *Romanzoffia* og den bekjendte Haveplante *Eschscholtzia*.

²⁾ Som Bevis paa, hvad Naturforskerne herhjemme ventede sig af Rejsen, vil jeg anføre et Ord af Reinhardt i Brev til sin Hustru: „Du kan ikke tro, hvor jeg glæder mig over, at Wormskiold efter al Sandsynlighed kommer med; fra Naturhistorikernes Duelighed skal denne Rejse vist ikke komme til at staa tilbage for de forrige franske“.

(Mathilde Reinhardt, Familie-Erindringer.)

et Brev til sin Søster taler om „sin tunge Sindsstemning“, saa har han dog aldrig været „nedsunken i dyb Tungsind“; men nok maa man sige, at han blev en Særling. Til hans Besynderligheder hørte bl. a. en indgroet Afsky for Frimurerne, hvis uheldige Optræden han vil have lært at kjende paa Kamtschatka.

Om hans senere Liv er der kun lidet at melde. I de nærmeste Aar efter Hjemkomsten boede han paa Aleenlyst hos Forældrene (allerede 1824 døde Faderen). Han synes i de første Aar at have flakket meget om her i Landet, uden at have haft noget egentligt Hjem, opholdende sig snart i Kjøbenhavn, hvor han flittig besøgte Bibliothekerne, snart paa Herregaarde rundt om i Landet, navnlig Gaunø, Nørholm ved Varde og Orebygaard, besøgende gode Venner; i de senere Aar boede han mest paa Gaunø hos Baron Reedtz Thott. Kun et Par Gange var han udenfor Landet, nemlig i Marts 1826 paa en Rejse i Skaane, hvor han besøgte Botanikeren Biskop Agardh og Professor Nilsson, og en anden Gang, da han med 10 Rigsdaler i Lommen paa sin Fod vandrede fra Jylland til Blocksberg og hjem igjen, og havde Penge tilovers, da han kom hjem.

Fra omtrent de sidste 13 Aar af sit Liv har han efterladt en Mængde Manuskripter i Bogform, der vise, at han lige til sin Død var den samme flittige Natur som i Ungdommen; de Studier, som man da ser ham sysle med gjennem mange mange Aar, ere navnlig Menneskeslægtens gamle Sagnhistorie, Myther, Astronomi og Astrologi, Vandringer o. s. v. De synes at være Forsøg paa at udfinde en Enhed i Menneskeslægtens Religion, Sagn, Sprog, Skrift- og Taltegn, paavise Forbindelser mellem den gamle og den nye Verden, o. s. v., og det er ikke blot de nordiske, keltiske, romanske og græske Folks, men ogsaa Hebræernes, Ægypternes, Arabernes, Persernes, Indiernes, Kinesernes, de gamle Aztekens og sydamerikanske Folks Sagn og Religion, hvis Udspring og Sammenhæng han søger at efterspore; Apokalypsen beskæftigede han sig særlig med. Hvor meget der er Originalt i disse Optegnelser, hvor meget der er Excerpter af andres Tanker og Resultater, formaar jeg umulig at afgjøre; men om flittigt Studium, omfattende og ihærdig Læsning

bære de Vidne. Det er vel iøvrigt rimeligt, at denne Studieretning staar i en vis Forbindelse med hans Jordomsejling, hvor han dels selv saa mange af Jordens forskjellige Beboere, og dels levede sammen med og (da han var en ivrig Disputator) sikkert har drøftet mangt et Spørgsmaal med Chamisso; thi ogsaa denne troede, efter Du Bois-Reymond, „im Einklang mit seiner Überzeugung von der Einheit des Menschengeschlechts übrigen auch in der Sprachwissenschaft an einen einheitlichen Ursprung aller Sprachen“.

Ogsaa forskjellige sociale Spørgsmaal, som Fattigvæsenets humane Ordning, Edsaflæggelsen m. m. opfyldte ham i høj Grad.

Men Botanik og Zoologi synes han helt at have vendt sig fra; der er noget vemodigt i at se, at han ikke synes at have een Tanke til overs for den Videnskab, om hvilken han i sin Ungdom skrev til sin Lærer Hornemann, at den „hele hans Liv igjennem vil udgjøre en af dets største Glæder“, — sikkert et af Tegnene paa, at hans Liv ved hin store Rejse og hvad der fulgte efter har faaet et uopretteligt Knæk.

Wormskiold var snarere under end over Middelhøjde, bredskuldret og i det hele kraftig bygget. Selv i Forhold til hin Tids Tarvelighed var han overordentlig nøjsom og tarvelig; hans Dragt var af ufarvet Vadmel, men net syet, efter dannede Mænds almindelige Snit. Han sov om Sommeren ofte i en Hængekøje i Haven ved Alleenlyst, og havde sin Seng staaende tæt til det aabne Vindue, saa at det regnede og sneede ind paa ham. I sine sidste Aar sad han sædvanlig lige opad Kakelovnen med Kavej paa, naar han arbejdede. Han led tilsidst meget af Galdesten og døde ugift paa Gaunø den 29de Nov. 1845, 62 Aar gammel, aabenbart fuldstændig aandsfrisk og arbejdsdygtig til det sidste. Han mindes af sine Venner som en trofast og velvillig Natur, taknemlig for al udvist Kjærlighed. Bloch Suhr skrev et Digt over ham (trykt 1848 i „Afskedsord ved flere Grave“).

Jeg har omtalt, at han alt før sin Hjemkomst blev udnævnt til Ridder af Danebrog (8de Juli 1818); af andre Hædersbevisninger kan anføres, at det fysiografiske Selskab i Lund optog ham

som Medlem , og at hans Navn er blevet kuyttet dels af Sprengel til en Algeslægt, *Wormskioldia (sanguinea)*. der nu kaldes *Hydro-lapathum* eller *Delesseria*, dels af Schumacher til en Slægt af Blomsterplanter af Turneraceernes Familie.

Mine Kilder til den foranstaaende Skildring ere dels de temmelig sparsomme Bidrag i vor Literatur (se Erslews Forfatterlexikon), dels Kotzebues og Chamissos Rejsebeskrivelser; men de allervigtigste uden hvilke det havde været umuligt at faa det rette Blik paa Begivenhederne, have hans Breve til Hornemann og til Hjemmet været; de første findes tildels i Botanisk Have, de sidste har Wormskiolds Frænde, Hs. Excellence Udenrigsministeren, Kammerherre Baron Rosenørn-Lehn med stor Beredvillighed stillet til min Disposition, hvorfor saa vel som for forskjellige andre Oplysninger, som han har skaffet mig, jeg herved tillader mig at bringe ham min ærbødige Tak. Ligesaa maa jeg takke Hs. Excellence for det denne Skizze ledsagende Portræt af Wormskiold, hvis Tilvejebringelse han har bekostet.

Ogsaa den grønlandske Handels Direktør, Hr. H. Hørring bringer jeg min Tak for den store Elskværdighed, hvormed han har skaffet mig en Del Oplysninger om Wormskiolds Grønlandsrejse efter Journaler og andre Manuskripter i Handelens Arkiv.

«Botanisk Journal» fra Grønland, 1813.

Af Morten Wormskiold.

1ste Maij. Godthaab. Alting bedækket med Sne og kunde øvre Klippetoppe frie. hvor nogle Lichener, især *Gyrophoræ*, synes at taale Kulden fremfor andre. Fra Stranden bragtes mig af Drenge en *Conferva ovalis* mihi. Var selv nede ved den laveste Ebbe, hvor jeg iagttog, at *Fucus ramentaceus* og nogle *Ulvæ* fremfor andre *Fuci* her voxede frodige og i Mængde. Maaskee rimeligt, at de Søe-Planter, som ere af den blødeste og fineste Structur, taale mindre end andre at udsættes lange for Luften, som de smaa Varietæter af *Fucus vesiculosus*, f. Ex. *linearis*, taale desbedre og naae endog til Flodmaalet.

2den Maij. Beskrev en *Ulva purpurea* Roth?, som jeg tog i Gaar ved den laveste Ebbe, og som her er temmelig almindelig.

9de Maij. Nattefrosten vedvarede endnu og tildeels ogsaa Dagfrosten, hvor Solen ey kunde komme til, derfor vare endnu aldeles ingen Spor til Vegetationens Fornyelse at kiende, skjøndt vel adskillige Pletter vare frie for Sne.

10de Maij. Lehmann fortalte i Dag, at Sommeren 1804 var allerede saa tidlig begyndt, at han paa sin Reise ind i Fiordene den 14de April havde seet Dvergbirken med fuldkommen udsprungne Blade.

11te Maij. Fandt *Ulva terrestris* tæt ved min Bopæl; den staaer frisk og grøn under Sneen.

12te Maij. *Diapensia* staaer under Sneen med modne Frø om Foraaret og tillige med de meere umodne. Det synes rimeligt, at maaskee Foraaret kan modne foregaaende Aars Frø, ikke alleene af denne men ogsaa af flere Planter, som Sneen har bevaret fra Vinterens Kulde. *Silene acaulis* bortvisner gandske. *Mnium turgidum* findes her paa Klipperne i stor Mængde i tætte og lave cæs-pites, men er endnu ey fundet frugt bærende uden i Amaralik. *Trichostomum* er ligeledes i Mængde i flere Arter, men ey heller fundet i Frugt.

21de Maij. Godthaab. Da vi forlode dette Sted var alting bedækket med nyefalden Sne, og den foregaaende Dag var endnu intet Spor til fornyet Vegetation at spore, skjøndt Sneen vel tildeels længere inde i Landet maatte være gaet af, og Planter vel have begyndt at yttre Livstegn. En Baad havde været i Amaralik

for at hente Brænde, men havde intet seet ret bart endnu. I Dag faldt der endnu mere Snee, og endskiøndt der vel kun var meget lidet af det nærmeste Underland at see og intet af det øverste, saa kunde man dog paa heele Reisen herfra til Fiskernæsset tydelig spore, at Sneen som laae fast, mærkelig aftog og var mindre, lige-som man nærmede sig til Fiskerfiorden.

22de Maj. Fiskernæsset. Ved en Excurtion paa den søndre Side af det Grønsteens Skiverfield, som ligger sønden for Kiøbmandens Vaaning, erholdt jeg i Dag de første Planter for i Aar. *Saxifraga oppositifolia* i Mængde, saavel med fiolette og hviide Blomster. *Empetrum nigrum* og *Salix myrtilloides foemina* ligeledes i Blomster. *Ledum* med grønne Blade. *Saxifraga cotyledon* med friske Blade og forrige Aars frugt bærende Stængler. *Vaccinium mucronatum* endnu med uudsprungne Bladknopper. *Lychnis alpina* og *Silene acaulis* begyndte at faae nyt Liv. *Thymus serpyllum* med friske Blade og det gamle Aars frugt bærende Stængler. Foruden disse fandtes et par Arter *Polytrichum* med visnede Capsler, ligeledes *Conostomum*, men sparsomt, og *Bartramia pomiformis* samt *Dicrana*, to Arter. *Hedwigia* saaes 2 Arter af med fuldkomne Capsler og Operculum. Af Lichener en stor Deel, hvoriblandt *L. tartareus* i Mængde og som tyk Skorpe paa de høyere Klipper, sparsommere *Lich. islandicus*. En liden *Salix* stod i Udspring med sine Blade. Overalt var her meere Muldjord at see end ved Godthaab, formodentlig en Følge af Bergmassen, som er meere udsadt for Opløsning og Hensmuldring end de øvrige ældre Bergarter. *Ulva terrestris* fandtes her ogsaa paa en temmelig Høyde over Havet, og især i de Render, hvor Sneevandet sparsommere nedsivede. Ved Stranden var der tæt besadt af *Fucus vesiculosus* og *nodosus*, den sidste med Frugt-blærerne kiendelige og store, men endnu ey tydelig besadt med de smaae runde Korn, som formodentlig indeholde Frøet. Forskiellige *Gyrophoræ* og *Lichen ochroleucus* samt *chalybeiformis* voxede her paa de høyere Steder og trivedes bedre samt blev større, end jeg nogensteds før saae dem. *Potentilla retusa* voxede her i Mængde og stod med friske Blade, men ingen Spor til Blomster, da den gierne er een af de sildigste Efteraarsplanter som blomstre, derimod hang Frøene endnu undertiden ved *Salix myrtilloides* med Blomster og Blade; den synes at være den som tidligst udvikler sig.

26de Maj. Fredrikshaab. Sneen, som ogsaa her havde lagt tykt i Vinter, var dog kiendelig meer aftaget end ved noget af de nordligere Steder, hvor vi vare passerede, dog var Vegetationen langt meer tilbage, som især saaes paa *Empetrum*. Denne som var fuldkommen udsprungen ved Fiskernæsset, stod her vel med fyldige Blomsterknoppe, som stode i Udspring, dog ey nær saa aabnede som ved hiint Sted, og alle de Planter, som her vare, stode paa lignende Maade tilbage som denne. Aarsagen ligger vel deri, at Fredrikshaab ligger nærmere ud mod Havet end Fiskernæsset, hvorfor Stedet ogsaa er meer udsadt for Havtaagen og

mørkt Veir, da det skal være sielden at see klar Luft her, som det ogsaa i Dag var gandske overtrukken Veir, skjøndt nordlig Vind, som ellers længere ind i Landet altid pleyer at medføre klar Himmel. Forresten saaes af Planter *Cerastium alpinum*, *Saxifraga grønlandica* i Færd med at udfolde deres Blade. *Diapensia lapponica* med *buteones* i Midten af dens persisterende Blade, som om Vinteren holde sig aldeles friske, men antage paa Overfladen en purpurrød Farve, og ere nedentil grønne. *Lichen tartareus* voxede her i Mængde, ogsaa noget af *Lichen islandicus*. Af *Musci* *Bartramia pomif.* og *Splachnum mnioides* samt en *Orthotrichum* an *anomalum*. *Salix herbacea* var endnu langt tilbage med sine *buteones*, som ogsaa *Vaccin. acuminatum*. Ingen *Saxifraga oppositifolia* saaes her, og ey heller *Potentilla retusa*. En temmelig stor Slette og som det lader god Græs væxt lader formode god Høebiergning ved Colonien, som dog ey skal finde Sted, da det er vanskeligt at faae det tørt, formedelst den iidelige Havtaage. Fieldene vare ogsaa her temmelig nøgne, de ere meer mos- end plautebevoxne og lignede i saa Henseende dem ved Godthaab meer end dem ved Fiskeræset.

30te Maj. Øerne ved Ikerasarsuk og det yderste Land. Her fandtes for første Gang *Betula nana* med nys udsprungne Blade og Blomster, dog kun paa Solsiden i det lavere Land. *Empetrum* stod i fuld Flor, og *Saxifraga oppositifol.*, som her kun voxte sparsomt, ligeledes *Diapensia* og *Potentilla retusa* saaes her ikke. *Rhodiola* stod i Udspring med Bladene, som holde sig i en Slags bulbus over Roden, og *Cochlearia* ifærd med at ville blomstre. *Saxifraga rivularis* havde udskudt friske Blade. *Saxifraga Cotyledon* voxede hist og her og havde friske Blade som ogsaa *S. hypnoides*. Adskillige Græsarter havde og begyndt at skyde sig ud. Forresten vare her en stor Deel Mosser, blandt hvilke *Lichen tartareus* udmærkede sig ved sin Almindelighed og *Gyrophoræ* ligeledes som ogsaa ved deres usædvanlige Størrelse fremfor paa andre Steder.

31te Maj. Sermiliarsuks Fiord er meget uskikket til Vegetation, da næsten aldeles ingen Muldjord eller Sletter findes, men et vedholdende ubestigeligt Field, kun *Empetrum* lod til at trives godt her og stod med en Mængde Bær fra forrige Aar; desuden voxede her nogle Græsarter, dog kiendtes det paa alle, at den Temperatur, som den udgaende Iisblink meddeeler Havet og denne igjen Landet ved Fiorden har en stærk Indvirkning paa Vegetationen. *Betula nana* Voxede vel her, men stod fortrykt og langt fra at udfolde sine Blade, og tæt ved Iisblinken mærkedes det allermeest, hvor lidet Sommervarmen er i Stand til at virke paa Planterne; nogle Mosser fandtes, blandt hvilke *Cynodontium capillaceum* med af samme Frøekapsler. Løvet af *Dryas integrifolia* saaes ogsaa paa et enkelt Sted. *Silene acaulis* var ogsaa længere tilbage her end paa andre Steder. I det inderste af Fiorden tæt ved Iisblinken voxede *Fucus*

esculentus og *digitatus* meget frodigt og tæt, de synes at kunne trives i en lavere Havvandets Temperatur end de fleeste andre Søeplanter, som ey her saaes ret mange af.

2den Junii. Ved Løbet ind til Tornarsuk, hvor vi stode, var Vegetationen meget maadelig og konstitueredes alleene af *Empetrum* samt *Saxifraga oppositifolia*, som ogsaa her stode i Blomst. Af Mosser og især Lichenes var her som overalt stor Overflødighed.

5 te Junii. Arsuts Forsøg. Om Morgen ved en Excurtion fandtes indtil omtrent 100 Fods H. over Havet i Blomst *Saxifraga oppositifolia*, *Vaccinium mucronatum*, *Azalea procumb.*, *Betula nana* med Blade og Blomster og ligeledes en lidon lodden *Salix*; med friske Løv stod en *Campanula, uniflora?*, en Tetradynamist og *Potentilla retusa* kom frem her igien, den synes at skye alfor nær Beliggenhed ved Havet. Over denne Høyde, skiøndt det altsammen var paa Solsiden, saaes ey engang *Betula nana* uden i Knopper og ingen Blomster. *Empetrum*, som her var overalt, havde ey heller Blomster endnu paa større Høyde. Her var dog ved denne Fiord noget meer affladet og med Muld samt Planter overgroet Jordsmon end paa de foregaaende Fiorde siden Amaralik, saavidt jeg havde kunnet bese dem. Endeel Mosser fandtes ogsaa her. *Fucus nodosus* voxede her temmelig hyppig tilligemed *vesiculosus*, som havde mange Former.

7 de Junii. Giorde en liden Botan. Excurtion paa Nouk ved det inderste af Arsuts Fiord. Her laae som overalt endnu de fleeste Steder tykt bedækkede med Snee for største Deelen, dog kiendtes her en betydelig større Fuldkommenhed end for 2 Dage siden ved Arsut. Birken stod langt høiere oppe med udsprungne Blade og paa samme Steder *Azalea procumb.* samt *Empetrum* i Blomst, ligeledes *Salix myrtilloides*; *Diapensia* begyndte at udfolde sine Blomster, *Alnus* saavel Bladene som Blomsterne. Denne sidste giver en overmaade behagelig Lugt af sig ved den gluten hvormed dens Blade er overharpixede. Nattefrosten, som siden den sidste Storm havde efterladt og kun en sielden Gang yttrede sig gandske Lidet, siden den lste Junii og sielden, tillod nu Planterne hurtig at skyde sig frem, Græsarterne begyndte nu stærkt at skyde frem, *Angelica* og *Rhodiola* begyndte at udfolde deres Blade, den sidste stod med Blomsterknopper; dem begge søgte Grønlænderne med Begiærighed, især den første, som i temmelig Mængde voxede herinde i Fiorden; adskillige Mosser fandtes ogsaa; det synes som om Mosserne trives bedre og bærer overflødiger Frøe her inde i Landet end ved Søekysterne, som vel ogsaa er Aarsagen til at her findes mindre Muldjord end længere inde.

8 de Junii fandt *Lichen ochroleucus* med brune Scuteller, hvorved den tillige var usædvanlig stor. Scutellæ ere nutantes, og give Greene fra Randen af. Dette var ved Igviktait, hvor tillige beholdtes adskillige andre Mosarter.

9de Junii. Ved Innuksome fandt en liden *Draba* i Flor. *Saxifraga oppositifolia* stod smukt i Flor. Desuden saaes Bladene af *Alchemilla alp.*, *Angelica*, *Thymus*. som jeg lod plukke endeel Thee af, og fandtes endeel Mosser, ogsaa *Barbula rigida*. Landet, som her bestaaer af Leerskiverbjerg, er her mere jordlagt end andre Steder, og Planterne trives her ret godt, skiøndt det danner en Pynt ud i Havet. *Silene acaulis* danner sære og tykke cæspites i de smaae Steenbrokker, og paa de brattere Steder heraf, hvor ogsaa løse Steen findes uden nogen Muldjord, prydes Jorden yndigt af *Saxifraga oppositifolia*.

10de Junii. *Diapensia* i Flor som ogsaa *Saxifraga cæspitosa*, *Carex saxatilis* skiød sine *spicæ* frem. *Vaccin. mucronatum* i deilig Flor; samme har en behagelig Lugt, sød og aromatisk, næsten liig Skovmærkens, og ligeledes en behagelig Smag. *Salix herbacea* i Flor som allerede for et par Dage siden.

11te Junii. Paa Alangok stod nu *Diapensia* i smukt Flor, paa Øen Tulluartolik fandtes kun en meget maadelig Vegetation, som bestod næsten alleene i *Cochlearia*, *Rhodiola*, *Saxifraga cæspitosa*, *Poa trivialis* samt *Festuca vivipara* og *Empetrum*. Selv Tangarterne stode fattigt her og neppe var her andre end *Fucus vesiculosus*. Overalt synes Syeniten en af de mindst til Planternes Fremkommende skikkede Bergarter. Beskrev i Dag *Vaccin. mucronatum*.

12te Junii. Paa alle Øerne Sennerut, Alangok og især Nunarsoit samt Kitiksut synes særdeles lidet Muldjord og følgende ey heller nogen Planter, men efterhaanden som man meere nærmer sig det faste Land desfleer komme de tilsyne.

13de Junii. Af Tangarterne havde længere til Havs kun viist sig *F. vesiculosus*, og endda forkrympet og sparsomt; efterhaanden som vi kom længer ind, voxede den hyppigere bedre, og tillige saaes endeel af *F. nodosus*, som tildeels ogsaa fulgte op-drevet med Storiisen. Muldjorden og Planter begyndte igien lidt meer at vise sig.

15de Junii. (Julianehaab.) Ved en Excurtion op paa Fieldet saaes her en Hoben tættere og bedre Muldjord end nogensteds til-forn, her voxede Græsarterne temmelig tætte og gave et godt Foder af sig for Qvæget, hvoraf Kiøbmanden nu holder 3 Kiøer og en Tyr. Fandt her nogle Græsarter, som jeg ey strax kunde bestemme; ogsaa var *Vaccin. mucronatum*, *Azalea procumbens*, *Diapensia* her i smukt Flor Ved Colonien er en god liden Have paa omtrent ½ Tønde Lands Størrelse, hvor der avles Roer og Kaal samt Salat og Ræddiker. Den var nu tilsaaet, men intet opkommet endnu. Ved Lichtenau derimod skal alt have været noget fremmeligere, og Frøet allerede været spiiret Ved Ounartok eller den varme Brønd siges der at groe en stor Deel Planter, som ey sees andensteds. Ved Lichtenau er Græsningen ogsaa saa god, at her kan holdes

henved 80 Faar, og kunde vel være fleer endnu. Af Elle siges det, at her ingen findes eller gives.

16de og 17de Junii. Ved Excurtioner her ved Colonien i disse 2 Dage fandt *Holcus odoratus* var. *aristatus* næsten i Flor, *Draba incana*, *Taraxacon* off., *Diapensia*, *Azalea proc.*, *Vaccin. mucron.*, *Saxifraga cespitosa*, en liden *Carex*, *Salix myrsinities* og *arenaria*, *Saxifraga nivalis* og *oppositifolia* samt *Equisetum arvense* i Flor. *Conostomum* grønne Capsler og ligel. *Polytrichum piliferum* samt fleere. *Achrosticum ilvense* og *Polyp*, *fragile* groede ud af Klipperifterne. *Lychnis alpina* begyndte at ville udspringe og stod med purpurrøde Bægere. *Thymus serpyllum* var endnu langt tilbage med sine Blomster. Birken, *Betula alba*, siges at være deres Brændsel her, og Ellen, *Alnus*, ikke at findes. Græs bunden var mange Steder god og tæt og vandedes jevnlig af smaae Elve. *Saxif. nivalis* groede her neppe 50 Fod over Havbrynen yndigt, men sparsomt. *Holcus*, *Thymus* og Blomsterne af *Vaccin. mucronatum* gave en behagelig Lugt. *Juncus spicatus* og *trifidus* begyndte at komme med deres Blomster.

18de Junii. *Alchemilla alpina* i Flor. *Draba incana* paa de lavere Steder allerede med uddannede Siliculæ. *Salix myrsinities* har stærkere haarede Blade paa de tørrere end paa fugtigere Steder. *Lycopodium alpinum* voxede ogsaa her. *Thalictrum simpl.* nær ved at udspringe, ligeledes *Rhodiola*. Man ventede ey at faae Høeslet før hen i September Maaned, da alting var her langt tilbage og Sneen endnu laae stærkt i Fiordene.

19de Junii. *Silene acaulis*, *Potentilla aurea*, begge i Flor. *Empetrum* begyndte at sætte Frugt og *Vaccin. mucronatum* at kaste sine Kroner og Germen at svulne; *Juncus spicatus*, *trifidus* nær ved at florere.

22de Junii. Excurtion omkring den store færske Søe. *Azalea lapponica* meget sparsomt kun paa 2 Steder, temmelig lavt nede paa det sidste Sted, næsten lige med Søen i smukt Flor og paa Veye med at afflorere, eller at kaste sine Kroner, den elsker fugtig, dog ey vaad Bund, har tildeels nedliggende og meget imellem hverandre groet Stængel og Grene, varierer i Antal af Stamina fra 5—10 og derimellem. *Carex bracteata* mihi i smukt Flor, ligeledes *Thalictrum simplex*, caule angulato, folio instructo, antheris fuscis demum luteis, calyce purpureo tetraphyllo, floribus et panicula nutante, stylo nullo, stigmatibus 4 petaloideis purpureis, bracteis ovatis brevibus passim et rarius dentatis, glaucis, amplectentibus, folio caulino, petiolo basi amplectente, cæterum subbipinnato foliolis inferioribus ternatis v. pinnatis, subtus glaucis pulchre venosis, superne nitentibus subrugosis. Den varierer i Størrelse efter de Planter, mellem hvilke den groer, og gives af 4 til 5 Tommers Højde. *Cerastium alpinum* i Flor, ligel. *Potentilla aurea* — foliolis incisis pilosis nec serratis, caule erecto. — *Anthoxantum odorat*, var ved at udspringe, kun paa faae Steder.

Bartsia alpina, *Ledum* endnu ey i Flor, adskillige Carices vare paa Veye. *Saxifraga oppositifolia* begyndte at kaste sine Kroner og Germen at svulne stærkt. Den synes især at elske de Steder hvor udstyrte Masser af Urtrappen danner smuldrede Steenskreed. *Salix lapponum* danner hist og her ved de mindre og højere beliggende Elve og smaae Vandløb ret vakkre Buskadser af 3 til 4 Fods Høyde; den foragtes til Brændsel, fordi den fylder meer end Birken, som her er overflødig paa mange andre Steder her i Nærheden. *Eriophorum polystachion* ogsaa udsprungen — culmo triqvetro obtusangulo foliis latioribus apice triqvetris. Mon og *latifolium* virkelig er en forskiellig Art? hos denne ere *pedunculi læves*, de øvrige Mærker stemme til *E. latifolium*.

24de Junii. Ved Ikinek, hvor der havde staaet 2 gamle Bygninger, hvis Levninger vare næsten ukiendelige, fandtes en kort, men smukt bevoxet Dal, med *Angelica*, *Anthoxanthum*, *Leontodon*; fandtes ogsaa *Thal. simplex* smukt i Flor, ligeledes *Veronica saxatilis* og *Ranunculus acris* samt fleere forhen nævnte. Ved Sirsaluktok, hvor der vare Levninger af 10—12 Bygninger, var en overmaade betydelig Strækning med god Vegetation, hvor 12 Huuses Beboere endnu kunde leve. Da her ey alleene er en stor Dalstrækning, men Fieldene tillige ere godt begroede, fandtes stor Mængde og tæt voxende *Anthoxanthum*, *Taraxacon*, *Angelica* og mange Græsarter, som endnu ey vare kiendelige, fordi de ikke havde skudt i Blomst; ligeledes i Flor en *Carex*, *Statice Armeria*, en *Plantago*, som ved sjne tykke Blade kommer nær til *P. maritima* og er gandske pubescens. Paa den bratte Opgang langs en Laxelv prædominerede *Elymus arenarius*, hvoriblandt voxede og fandtes i Flor benævnte *Plantago*, *Lychnis alpina*, *Rhodiola* og *Pisum maritimum* samt *Statice*. Planterne stode overalt overmaade yppige. *Rumex digynus* ogsaa i stærkt Flor.

25de Junii. Om Morgenen ved Johannes Huus fandt en *Polygonum aviculare*, en som det syntes *Leontodon* med meget smallere Blade end den sædvanlige, og en *Accidium Thalictri*. Vegetationen viser kiendelig, at Græsvæxten bliver bedre ved Qvægavlen ligesom ved anden Kultur. En liden Have havdes herved, hvor forhen var avlet gode Roer, men laae nu øde af Mangel paa Frøe. *Carex bracteata* var her almindelig, ligeledes *Pisum maritimum*, hvorpaa ingen Navn havdes, da Grønlænderne kalde alle Slags smukke Blomster under det fælleds Navn *Naursut*; af dennes Frøe lave Grønlænderne sig Kaffe, som de sige smage godt. *Paurmaurset* kaldes Frøet. *Betula alba*, *Orpeck*, som krøb hen ad Jorden ligesom *B. nana*. *Viola canina* i Flor, *Alsine media* nær ved at udspringe. *Scirpus cæspitosus*, *Eriophorum polystachion* i Flor. *Cardamine pratensis* ligeledes. Ogsaa fandtes *Lycoperdon bovista*. En ypperlig, ey ubetydelig Dalstrækning var her tæt græsbevoxet. God Græsgang højere oppe paa Fieldene og kun meget lidet Snee højere oppe, men var der for gandske nylig gaaet af,

hvor da *Eriophoron polyst.* var den første, som hævdede sig. Endeel *Carices*, hvoriblandt *limosa* og *atrata*, ogsaa i Overflødighed. *Equisetum arvense* hist og her.

26de Junii. Tæt oven for Johannes fandtes paa en liden Mose, hvor Sneen for nyelig var gaaet af, *Primula integrifolia*. Ved den søndre Arm af Egallikko og i denne Arms Bund, som for en stor Deel, saavidt Havet strækker, er flad og leerbundet, har inderst staaet nogle Gamle Nordmænds Rudera og er her langs en Laxelv en betydelig Dalstrækning sønder ud, som skal naae til Lichtenaus Fiord, og der viser sig meget frugtbar og skikket særdeles vel for Fæbrugere. Her fandtes ingen nye Planter, men *Angelica* og *Elymus* stode her som sædvanlig i Mængde. Den sildige Aften og Hastværk med Reysen forbød mig at dvæle her længere, som jeg gjerne havde ønsket for at see mig om i denne skønne Dal; for man kom hertil saaes adskillige mindre, men ogsaa skønt bevoxne Steder.

28de Junii. Ved Julianehaab i Nærheden af Laxelven fandtes tæt ved Colonien i Flor *Viola palustris* og *Helleborus trifoliatus*, samt *Carex limosa paucijlora* og *Eriophoron capitatum*. Beskrev i Dag tillige *Plantago glauca* mihi, som jeg tog ved Sirk-saluktok.

29de Junii. Excurtion paa Storfjeldet; maalte dets Høyde paa 3 Steder, først ved en Varde, som staaer paa dens S.V. Kant, 2) paa det højeste Sted, som ligger noget længere inde mod Tartok til, og 3) Foden af Bierget, hvor der fandtes nogle smaae Vandbeholdninger. Paa det øverste af Fjeldet mellem den 1ste og 2den Station var dette oventil temmelig jævnt, men ey overalt bedækket med Mudjord. Hvor Muldjorden var tilstrækkelig, voxede Planterne endnu frodigt og godt, og kun meget faae Planter vare bleve tilbage og naaede ikke til denne Høyde, dog maaskee meere fordi de hellere ønskede en skygget og meere afbrudt Bund eller Fieldsider end det egentlig skulde være nogen mærkelig Temperatursforskiel, og besynderligt var det mig at finde Temperaturen heroppe større end nede, hvis Aarsag jeg maatte tillægge saavel Elven som Storiisen, der giver megen Kjøling fra sig. Øverst paa Fjeldet saaes *Diapensia* og *Vaccinium mucronatum* i smukt Flor, som paa de lavere Steder begyndte stærkt at afflorere. *Silene acaulis*, *Rhodiola* vare her meere almindelige end længere nede, især stod den første i tykke og store cæspites. *Empetrum* var een af de meest udbredte, som ogsaa *Salix arenaria*. *Betula nana* var sieldnere, ligeledes *Holcus aristatus*, og den sieldneste var *Saxifraga cæspitosa*. Af *Festuca vivipara* vilde endnu længere hen paa Sommeren være gandske god Græsning, men da Sneen var nyelig gaaet af, saa var Græsarterne endnu langt tilbage. Forresten vare det gandske ubetydelige Sneepletter, som her saaes, der om faae Dage vel vilde være aldeles borte. Her findes en overmaade skøn Udsigt og skal herfra kunne sees foruden Cap

Farvel, som jeg saae, endnu ogsaa Nunarsoit og Gunnak, som jeg desværre ej kunde gienkiende, da jeg ingen bekiendt Mand kunde faae med mig. Opgangen er temmelig steil, dog bedst fra den S.O. Side. Omtrent til Midten mellem den 1ste og 3die Station fandtes endnu *Helleborus* i Flor og med samme *Salix myrsinites*, som ikke saaes oppe paa Fieldet. Tæt neden for den højeste Kuppe og overalt ved og neden for den 3die Station var overalt god Græsning, som constitueredes meest af *Anthoxanthum*, *Holcus*, samt *Carices*, især *bracteata*; her voxede *Alchemilla vulgaris*, *Draba incana* og *Betula nigra* yndigt og frodigt, samt Mængde af *Helleborus* i smukt Flor og en *Scolopax* havde her Unger, der begyndte at faae Fier og kunde løbe omkring. Dette Storfield er forresten ikke det højeste af de her ved Søen beliggende, men kun det næst højeste af de 4, som omgiver samme, da begge de 2 Fielde længere inde mod den nordlige Ende af ferske Søen ere høvere. Det højeste er paa den N.V. Side og det laveste paa den S.V. Side.

30te Junii. Exeurtion langs ferske Søens østre Side; fandt noget mere af *Azalea lapponica*, som her voxede paa flere Steder, men var i det heele dog sielden; hist og her *Betula nigra* altid fremliggende og nedtrykt. *Helleborus* saaes nu meere almindelig end før, da den var jevnligere udsprungen. *Azalea* har undertiden en Monstrositet af Blomster, som ere aldeles fordoblede med 2 *Germina* og 2 *Pistiller*, 13 *Stamina*, 10-*laciniatam corollam* og ligel. *calyx*. Alle have de filamenta basi villosissima villo albedo. Involucrum constitueres af 10 til 12 store sqvamæ subrotundæ obovatæ marginibus villoso ciliatis, som allerede fra foregaaende Efteraar tiende til at indhulle den Blomstersamling, som udspringer i Aar.

1ste Julii. Fandt for første Gang i Aar *Potentilla retusa* i Flor. *Montia fontana* ligeledes og *Koenigia* nær ved at udspringe. *Helleborus* var temmelig almindelig og allevegne i Flor. *Cochlearia anglica* og *officinalis* ligeledes i Flor. *Rhodiola* var for nogle Dage siden allerede i smukt Flor.

2den Julii. Fandt *Agrostis algida* og *Ranunc. ternatus* i Flor i Præsteboligens Have. Ligeledes *Saxifraga rivularis*, som her voxede i store, men løse cæspites.

4de Julii. *Lepidium alpinum* og *Thlaspi bursa pastoris* i Flor. *Poa trivialis* ligesom nogle andre Græsarter stode ogsaa nær ved at udspringe.

6te Julii. *Matricaria inodora* i Flor, tæt ved Colonien.

10de Julii. *Andromeda coerulea* i Flor. *Carex acuta* i Mængde. *Vaccinium mucronat.* begynder at faae kiendelig laadne Blade og større end tilforn. Ved Itiblik ved Torsukatak er der gandske god Græsning, hvor Kreaturer godt kunde sommerfødes. *Cornus svecica* ligeledes i Flor.

11te Julii. Paa Sennerut er Vegetationen kun maadelig,

dog vilde nogle Kreaturer finde her gandske god Græsning langs med nogle smaae nedrindende Elve. Her fandtes temmelig oppe *Pedicularis foliosa*?

12te Julii. Tog noget meere af *Pedicularis foliosa*, og fandt forresten intet af Betydenhed.

13de Julii. Kangingoak. Ved en liden Elv, som kommer oppe fra en Søe, fandtes omtrent 200 til 300 Fod over Havet *Ophrys cordata*, *Satyrium albidum*, *Sedum acre* og *villosum* i Flor, ligeledes *Veronica alpina*, *saxatilis*, *Bartsia*. Nær ved at udspringe *Anthericum calyculatum*, *Ledum latifolium*, en Plante som udgjør et nyt Genus, der kommer nær til *Convallaria*, *Erigeron uniflorum*, *Hieracium muror.*, *Epilobium latifol.* Desuden *Osmunda lunaria*, *Polyp. lonchitis* og i Flor første Gang *Campanula rotundif. var. uniflora.*, ligeledes *Pinguicula vulgaris* saavel som dens Afart *alpina* foruden Spore. *Saxifraga colyledon* nær ved at udspringe; ogsaa saaes en Buskvæxt liig *Sorbus*. Alle disse Planter vare her dog indskrænkede til et temmelig snevert Rum og ikke almindelig udbredte; Vegetationen langs Elven var overmaade god, men forresten paa Landet kun maadelig og constitueredes af *Empetrum*, *Vaccin.* samt nogle *Salices*, forresten Mosser.

14de Julii. I Flor fandtes, som i Gaar ey ret var udsprungen, den nævnte nye Plante, som jeg kaldte *Bangia elegans*. Den hæver sig neppelig over 3 til 400 Fod over Havet og i Nærheden af Elve, og var heromkring temmelig hyppig, har en stærk og krybende Rod med mange Trevler. Antallet af Petala varierer undertiden med 4, og udsprungne ere de saavelsom Bægerbladene tilbagebøiede, recurva, Blomsten enkelt, sielden 2 paa een Stilk, hvor pedunculus da deeler sig ved bracteam subulata. *Ledum latif.* i Flor, adskillige *Filices*, *Sorbus* hist og her. Øverst oppe omtrent 1500 Fod over Havet fandtes *Pedicularis foliosa* i Flor og affloreret med store Capsler, *Azalea lappon.* i Flor, ligeledes *Andromeda hypnoides*, *Saxifraga cernua*, og et eneste Exemplar af *Dryas integrifolia*, en *Carex spica simplicis*. En *Poa*. *Stellaria glauca* i Flor. *Diapensia* blomstrede endnu heroppe, ligeledes fandtes *Papaver nudicaule* i Flor. *Leontodon* hævede sig temmelig høyt, indtil 8 til 900 Fod. Vegetationen var her dog kun maadelig undtagen langs med Elvene, og *Salices* samt *Empetrum* vare de jevnligst prædominerende. Af *Alnus repens* hist og her lidet. Det siges, at denne ey skal gives ved Julianehaab. *Vaccinium mucronatum* rakte sig temmelig høyt op. Paa Roden af *Helleborus*, som ogsaa naaer temmelig til Fields, findes hyppig en gandske kalkhviid *Acarus* med brune Been og noget fladtrykt.

15de Julii. Paa Kangingoak tog noget meere af *Bangia*, som voxede ved Elven ikke langt fra Teltstedet. Paa Uiofgfiks østre Ende var i Land og fandt der ikke langt over Havet i Mængde *Dryas integrifolia*, som altsaa saavel voxer paa de lavere

som de høyere Steder med *Andromeda hypnoides*, men altid paa de tørrere Steder. *Meesia uliginosa* med grønne Kapsler. Her var et skikkelig Stykke fladagtig Land, dog kun maadelig med Græs bevoxet, og *Salix arenaria* var især prædominerende, som de fleste Steder, hvor fladt Land laae i Nærheden af Havet. Paa Arsut Øens sydøstre Ende, som Leerskiverformationen danner, fandtes *Dryas* i Mængde udsprungen. Det er en ved sine store Kroner overmaade skøn Plante, hvis Blomst i Frastand ligner et piller og overskaaren Æg, hvoraf Kronen danner *Albumen*, og *Antheræ*, som ere over 100 i Tallet, en høifarvet Blomme. Den har almindeligviis 8 *petala*, findes dog ogsaa jevnlig med 9 og undertiden med 10; Planten udbreder sig paa de tørrere Steder i et meget tæt Tæppe, hvis mangfoldige og tætte Greene synes at udelukke alle andre Planter. Den var her i stærk Flor, ja adskillige endog af-florerede, hvoraf sluttes, at dens Blomstringstiid sikkert er meget kort. *Pedicularis foliosa* var ogsaa her meget i Aftagende og mange havde store Capsler; af *Ophrys cordata* fandtes nogle faae Exemplarer i smukt Flor, *Satyrium albidum* langt tilbage, dog med dannet *spica*. *Eqvisetum*, som kommer nær til *E. reptans*. *Carex cæspitosa*, *bracteata* og *Milium?*, *Festuca vivipara* og flere Græsarter voxede her hyppige og kunde give her paa Stedet Sommergræsning til endeel Kreaturer, ligesom og Harer skal findes her temmelig hyppige. *Epilobium latifolium* begyndte at florere, og *Carex filiformis* ikke langt tilbage. *Lepidium alpinum* i smuk Flor, ligeledes endnu *Saxifraga tridactylites*, som tilforn her i Journalen overalt er feilagtig benævnet *S. cæspitosa*. Af *Fuci* var her kun faae at see, som vel tildeels Drivvæsen forårsager, der saavel ved sin Kulde som ved at skure paa Bunden jevnlig afskurer dem. *Fucus vesiculosus* og *nodosus* sees allevegne, dog kun sparsomt over Ebbemaalet. *Fucus sacharinus* og *esculentus* hist og her lidet dybere. En liden *Conferva cæspitosa* og mørkgrøn saaes i de stagnerende Vande paa Arsut Øen.

16de Julii. Okosirsiaaglik har maadelig Vegetation af Mangel paa Muldjord og tillige formedelst Kulden, som den her ved Siden af liggende meget med Iis belagte Øe Sermesut giver af sig, og ligeledes de rasende saavel Syden som Norden Vinde, der i dette smalle Løb, som indklemmes mellem høye Fielde, hersker fremfor paa andre Steder. Her fandtes *Carex limosa irrigata*, *C. cæspitosa*, *bracteata*, *Hippuris* for første Gang i Flor og ligeledes *Saxifraga stellaris*.

18de Julii fandtes et par *Carices*, hvoriblandt een forekom mig at være nye, og *Stellaria crassifolia* i Flor; Vegetationen er yderlig elendig og forsadt paa disse Øer, som her ligge til Havs og jevnlig omringes af Storiisen. *Empetrum* er almindeligst prædominerende af de phanerogame Planter og stod her tildeels endnu i Blomster, som den her kun sielden frembringer. *Lichen tartareus* meget hyppig og flere *Lichenes* samt *Trichostoma* og andre Mosser,

som efterhaanden sætte sig paa *Empetri* hentørrede Greene og danne et temmeligt tykt Teppe, som ofte giver stærkt efter og gjør Gangen besværlig. Nogle *Junci* og *Eriophora* samt *Carices*, hvoriblandt *norvegica* og *saxatilis*, meget sielden en liden *Salix myrsinites* eller *arenaria* viser sig. *Vaccin. mucronat.* havde her endnu ey udfoldet sine Blade og *Salix herbacea* var mange Steder ey heller fuldkommen udsprungen; hist og her saaes en enkelt *Andromeda coerulea* i Flor; en liden *Carex*, som ansaaes for nye, fandtes her ogsaa.

21de Julii. Excurtion paa raadne Field; fandtes i Flor *Papaver nudicaule*, en *Campanula uniflora* med *folia calycina lanceolata*. Forresten kun lidet og Vegetationen langt tilbage, som tildeels forsaarsages ved den raae Søelufts Nærhed og den aarlige Storiis, da ogsaa Sneen for nylig var gaaet af ved den Mængde, som faldt i Fior. Bag Colonien ind i Landet er en temmelig stor og blød Mose, hvor *Sphagnum*, *Carices*, *Junci* og *Eriophoron* prædominere, men viser forresten ingen ret sieldne Planter. *Koenigia* i Flor i den udyrkede Have, som sielden giver noget af sig, da den fugtige Luft og bestandige Taage forhindrer det at komme til Fuldkommenhed.

24de Julii. Nerutursok. Excurtion om Aftenen, fandt der *Satyrrium albidum*, *Pedicularis foliosa* endnu i Flor, ligeledes *Andromeda hypnoides* et Stykke oppe, hvor Elven nedløber; den voxede her kun sparsomt, og kiendes tydelig, at den kun nødtvungen og dreven ned med Elven her kun er fremmed, dog i Flor; ligeledes *Stellaria grönlandica* og *Sagina* ? eller *Sperg. saginoid.* samt nogle andre uundersøgte Græsarter. Langs med de Fieldsider, som vendte mod Solen, var her overalt en god Vegetation, men forresten ikke just den bedste Græsning, og *Holcus aristatus*, som voxede temmelig hyppig og naaede høist til Fields, vare tilligemed *Festuca vivipara* de bedste Foderurter, dog ikke i tilstrækkelig Mængde eller tætvoxende. *Poa glauca* var her ligeledes; ved Elvene, som temmelig hyppig her nedrinde og samle sig til en skikkelig god Laxelv, fandtes den bedste Vegetation, men paa det øvrige lave Land var dog for det meeste *Carices saxatilis* og *acuta nigra* samt *Salix lapponum* prædominerende. Tornaviorsak udlagde her sin Unge, som begyndte at faae Fier. *Potentilla retusa* begyndte her at komme i Flor og ligeledes *Helleborus trifoliatus*. *Saxifraga cotyledon* i Flor.

25de Julii. Excurtion over Overbærestædet til Ekalluit med Barometret. 1 Station ved Teltet 4 Fod over Havets Flodmaal = 27^t,78, Th. + 7°,4, Frie + 6°,2, klart og stille Morgen Kl. 6. Opgangen jevn opstigende og temmelig jordbedækket. *Pedicularis lapponica* i smukt Flor paa en fugtig Mark. Tæt under den 2. Stat. B. 27^t, 89, Th. + 11°,8, Frie + 10°,3, faae Skyer. Her voxede *Salix lapponum* frodigt, *Empetrum* prædominerede. Dog ogsaa Mængde af *Satyrrium albidum*, *Orchis Koenigii* sparsommere, *Salix*

lapponum luxurierede hist og her med Blade, som skiøde ud af Toppen paa *spica foeminea*. *Helleborus trifol.* almindelig. Den er virkelig [#], og Bladene staae grønne om Vinteren. En stor færsk Søe laae tæt neden for denne Høyde, hvorfra Ekalluits Laxelv faar sit Vand. En Stie fulgte langs herover og det høieste Sted, som maaltet herpaa, viiste Barometret 26^t, 9l, Th. + 14°,5, Frie 12°. Nedsteget paa den anden Side ved Laxelven 4. Stat. 10 Fod over Flodmaalet omtr. B. 27^t.795, Th. +15°, Frie 13° i Middagsstunden. Ved Hiemkomsten Barom. = 27^t,76, Th.+12°. Forresten fandtes intet nyt uden det nævnte.

26de Julii. Excurtion op paa det høye Field her lige ind for Bugten. I det lave stode nu i Flor *Epilob. latifol.*, *Ledum*, *Ophrys cordata*, *Rhinanthus crista galli*, *Hellebor.*, *Taraxacon.* *Holcus*. *Lychnis alpina* noget højere. *Cornus svecica*; *Angelica* udskudt af sin *spatha*. *Pingvicula vulgaris*. Ved Teltet samme Sted som i Gaar B. = 27^t,58, Th. = 2°, 5, Frie + 1°,5. Taaget Luft, stille, som heele Dagen, Kl. 4½ Morgen. Veiret klarede siden og blev Solskin og varmt. Ved Opgangen langs Elven paa skyggefulde Steder i Kiølingen voxede hist og her *Androm. hypn.* i Flor, ligeledes *Stellar. grönl.*, *glauca* og *Agrostis canina* samt *Junci* og *Carices*. *Saxifraga stellaris* og *Cotyledon* i Flor. Oven over Elvens Fosse B. 26^t. 32, Th. + 10°, under Obs. steeg til 12°, 5, Frie + 9°, 2. Fmdg. Kl. 7. Her vare temmelig betydelige Sletter omgivet af høye Fielde med jevnt Affald, dog var Vegetationen kun maadelig, som tildeels vel aarsagedes af det lidet Muldjord her var, som gjør at Sommervarmen borttager lettelig Jordens Fugtighed, og man kan snarere sige, at Tørken end at Kulden gjør, at her ikke kan være god Græsgang. *Lichen rangiferinus*, *Trichostomum* samt *tartareus* og flere lignende Mosser ere her de prædominerende, og ynkelig fortørrede viser sig hist og her enkelte nedliggende *Betula nana* og *Vaccinium mucronatum*, *Carex saxatilis* og *Lycopodium Selago*. Den eneste som lider mindst Forandring i sit Udseende og overalt synes godt at kunne taale de fleste Voxesteder, var *Holcus aristatus*, som nu allevegne florerede, men voxede temmelig enkelt eller spreedt, dog hyppig. I Elven saaes kun en *Jungermannia* og meget sielden en liden *Conferva*. Først et godt Stykke herovenfor begyndte *Androm. hypnoides* at vise sig paa Nordsiden. Sneen var allevegne borte paa Sletten og først et Stykke højere oppe laae nogle Pletter paa Nordsiden. Opstigendet skeede herfra for det meeste over store nedfaldne Steenbrokker, hvor *Andromeda* voxede frodigt og i Flor næsten til det øverste. 3 Station paa Toppen af Fieldet ved Middag B. = 25^t,06, Th. + 15°,1, Frie + 9°, 6. I noget lavt stagnerende Vand i Skyggen + 8°,8. Her havdes en viid Udsigt saavel til Havet som til den endnu længre fiernede Iisblink, hvor adskillige Fieldtoppe i Udkanten saaes at fremrage og danne ligesom Øer rundt omgivne af Isen. Paa denne Høyde stod endnu *Empetrum* med dannede Bær, *Azalea*

procumb. i Flor, ligeledes *Carex saxatilis*, *Juncus spicatus*, *Andromeda hypnoides*, *Sibbaldia*, som jeg ey havde seet før i Aar i Flor. *Cardamine bellidifolia* i Klipperifterne, en liden Afart af *Festuca rubra*, *Stellaria grönlandica*, *Silene acaulis*, *Diapensia*, *Gnaphal. alpin.* *Pot. retusa*, *Alchemilla alpina*. Af *Lichenes* forskellige *Gyrophoræ*, *Lich. rangif.*, *islandicus*, *croceus*, *paschalis*. *Lich. nivalis* saaes kun lidet af, og viiste tydelig, at dens rette Hiem endnu var langt høyere, dog laae adskillige Sneepletter, hvoraf nogle havde Udseende af at være temmelig bestandige, paa Nord-siden under denne Høyde. Storiisen laae saa langt man kunde øyne til Søes, dog ikke tæt, men med nogenledes aabne Render imellem, som strakte sig i Syd og Nord. Paa de Øer, som frem-skydende Iisfielde danne i Iisblinken, siges Rensdyrenes fornemste Opholdssted at være, hvor de hentye om Sommeren. Dette Field var dog langt fra ikke det høyeste her i Nærheden, men havde 1 paa hver Side, som vare høyere, og mange meget høyere saaes især i Nord, som ogsaa Iisblinken indtager den høyeste Strækning af Landet i Midten. Neden under os i Nord var en omtrent

1 Miil i Omkreds stor Søe, kun lidet høyere end 2 Stations Slette, hvorfra Elven havde sit Udspring, og endnu længere borte i Nord og høyere saaes en anden Søe, hvor Vinteriisen endnu tildeels laae. Opstigningen var skeet med den nordvestre Side, og Nedstigningen gik nu for sig ad den Sydvestre Side, langs med en Elv og temmelig steilt; her toges nu den 4de Station, B. 25^t, 49, Th. +16°, 5, Frie +11°, 5; her mødtes først *Lychnis alpina*, *Scirpus cæspitosus*, *Anthericum calyculatum*, og ved Elven paa fugtig Jord fandtes en liden *Clavaria*, som jeg lod tegne. *Rhodiola* viiste sig først neden for denne Station. Længere nede i en meget svær Bratning, hvor smalle Afsatzer ere smukt bevoxne og kun maadelig vandes eller gøres blot fugtige af Sneevandet, som her nedsier jevnere uden endnu at danne sig til Elv eller følge noget bestemt Løb, B. 5. Station 26^t, 56, Th.+16°, 9, Frie + 16°, voxede *Campanula uniflora*. *Saxifraga nivalis*, *cernua*, *rivularis*, *Lepidium alpinum*, alle i Flor, ligeledes *Cardamine bellidifolia* i de tørrere Klipperifter, meest af-blomstrede ligesom *Draba hirta* og *androsacea*. Denne Elv med hvilken vi fulgte, foreener sig her nede med den større, med hvilken vi fulgtes opad, og en heel Deel mindre løbe her sammen til en skikkelig stor Laxelv igiennem et jevnt affaldonde noget fladt op-skyttet Land. Lignende smaa Dale danne de fleste Laxelve eller større Elve ved deres Udløb i Havet, hvor da de fornemste *saliceta* befinder sig, bestaaende af *Salix lapponum* og *Angelica* med ind-blandede *Carices*, *Taraxacon*, *Epilob. latifolium*, *Arundo strigosa* og fleere. I denne Mose havde *Anas minuta* 6 Unger udlagte, den er Hunnen til *A. histrionica*, men mindre; ligeledes fandtes *A. Glau-cion* at have her Unger, saa vidt skiønnes kunde af Nebbets Ud-seende paa den fangede Unge. Myggene vare særdeles slemme og stak temmelig stærkt, dog vare de ey saa hyppige paa Fieldtop-

pene. Rypen havde sin Rede mellem den 2den og 3die Station, omtrent med *Andromeda hypnoides* paa Nordsiden, ellers lidet under *Andromeda*, som jeg fleere Steder i Aar havde havt Leylighed at bemærke. Tilbage ved Teltet, B. 27^t, 60, Th. + 14°, frie + 14°, Efterm. Kl. 4. Om Aftenen gjorde en liden Excurtion paa det Sted, hvor vi kom til i den anden Arm af Bugten og fandt der *Carex capillaris*.

27de Julii. Paa en liden Excurtion fandt *Euphrasia officinalis* i Flor i en Klipperift, Stedet selv havde en med *Salices* besadt Plads langs Udløbet af Elven.

28de Julii. I den nordlige Arm af Nerutursok paa en Excurtion fandtes *Azalea lapponica* i Mængde overalt, men allevegne affloreret, saavel temmelig høyt oppe som lavt nede. *Sorbus aucuparia* paa adskillige Steder i Flor, *Helleborus trifolius* med Frøe. *Hieracium muror.* i Flor, *Sonchus alpinus* endnu langt tilbage. En *Pedicularis*, som jeg ansaae for nye og kaldte *ramosa*, den opholdt sig meest i de lavere Moser og voxede temmelig spredt. *Epilobium intermedium* bragtes mig i Flor. Paa *Thalictrum simplex* fandtes en *Aecidium*; *Lycoperdon bovista* havde allerede for nogle Dage siden erholdt, her saae nu ogsaa *Boletus bovinus*, samt 2 smaae *Agarici*, som opbevaredes i Spiritus. *Lychnis alpina*, *Diapensia lapponica* vare endnu i Flor; ligeledes var her Mængde af *Pot. retusa*, som strakte sig temmelig høit.

29de Julii. Paa en Excurtion om Morgen fandtes *Sparanium natans*, men langt tilbage fra at florere. Endeel Mosser samledes i Dag og i Gaar, hvoriblandt et enkelt Exemplar af *Lich. rangiferinus* med Frugt; *Poa nemoralis* voxede mellem *Sorbus*. Endeel meere samledes af *Pedicularis ramosa*, som voxede i Mængde i Mosen i Nærheden af Laxelven. Om Eftermiddagen fandtes *Angelica Archang.* i Flor og ligeledes *Saxifraga autumnalis* samt *Sedum acre*, begge ey langt over Havet. Af *Bartsia alpina* en varietet med lysrøde Blomster. Regn det meeste af Dagen forhindrede at faae meere udrettet.

30te Julii. Paa en liden Excurtion fandtes intet af Betydning, dog fik jeg nøyere lagt Mærke til en *Pingvacula*, som uagtet temmelig almindelig her i Landet dog bliver forskiellig fra *Pingu. vulgaris*, og kaldte den *Pingu. hirta*.

31te Julii. Besteg det nærliggende Field paa Solsiden, saa høyt jeg kunde komme, med Barometret, paa hvis Observation jeg i Dag dog ey er saa fuldkommen vis, da det forekom mig at have faaet Fugtighed til sig i disse vaade sidste Dage. Ved Teltet om Morgen = 27^t, 78, Th. + 5°, 0, i det Frie + 5°, 0. Opklarende Luft. Paa det høyeste Sted stod Barom. = 26^t, 34, Th. + 7°, 2, Frie + 8°, 4. Til denne og over denne Høyde voxede endnu norden paa Solsiden *Sat. albid.*, *Bartsia*, *Thymus*, *Euphras.*, *Vaccin. mucron.*, *Empetr.*, *Pot. aurea*, *Rhodiola*, *Veron. saxatil.*, *alp.*, *Hierac. muror.*, *Gnaph. sylv.*, *Sal. arenaria*, *Festuca vivipara*, *Lychn. alp.*,

Alchem. alp., *Polyg. vivip.*, *Viola montana*, *Pot. retusa*. Noget lavere fandtes for første Gang i Flor *Gentiana nivalis*, hvis blaae skionne Farve næsten blænder Øiet og er vel den stærkeste Tyrkeblaae, som haves, dog ikke af den allermørkeste Slags. Den varierer undertiden med gandske hviide Kroner og ufarvede Kiøle paa Bægeret. *Pinguicula*, *Helleborus*, *Anthericum* og *Ped. ramosa* syntes ey at naae fuldt saa høyt. Fieldet bestod af lutter Afsatzer paa en temmelig steil Bratning, og var godt situeret mod Solen. En *Sonchus an sibiricus* saaes her og, men ey udsprunget.

1ste Aug. Paa Øen Kangarsuk ved den søndre Side af Nerutursoks Munding, hvor et smalt Sund adskiller samme fra det faste Land, fandtes paa den indvendige Side mod Fastlandet og paa Solsiden en meget levende alpinsk Vegetation i det Smuld, som dannes af den opløste Tinsteensmalm, og adskillige af de høyere Fieldplanter saaes her. *Drabæ muricella*, *incana*, *nivalis*?, *androsacea*, *Papaver*, *Sedum villosum* og en liden *Arenaria*, som ansaaes for nye og kaldtes *hirta*, da den var tæt besadt med Haar. *Pyrola rotundifol.* ligeledes i Flor, *Saxifraga cotyledon*, *tridactylites*. *Epilob. latifol.* Uagtet denne Side her var saa overmaade blomstrende, var den dog ikke saa tæt besadt med Planter eller saa grøn som den nordre, hvor *Empetrum* og smaae *Salices* fortrængte de fleeste andre Planter, men dannede herved saavelsom derved, at der paa den nordre Side næsten ikke fandtes een af de ovennævnte paa den Søndre Side blomstrende Planter, og næsten ikke een i Flor, som er vel en Følge af den kolde Norden Vinds Vegetation dræbende Kraft, som *Empetrum* synes at kunne taale fremfor nogen anden phanerogam Plante. Denne voxer vel ey saa høyt eller saa frodigt som paa de varmere Steder, men synes at breede sig des meere ud til Siderne, skiondt nedtrykt, og har her en lysere, meere guulagtig Farve, hvorimod den paa varmere Solsider bliver høyere, mindre greenet og af mørkgrønt Udseende, samt med oprette Stængler.

7 de Aug. Akulliarisiarsuk. Excurtion langs Elven; fandtes et Stykke oppe Mængde af *Gentiana nivalis*, samt lidet af den hviide Afart, *Orchis Koenigii*? i Flor, *Satyrrium albidum* nær ved at af-florere, *Rinanthus* i Flor almindeligere end forhen, *Epilob. latifol.* i sit skionneste Flor, *Epil. intermedium* begyndte netop med at florere, dog kun et par Exemplarer, skiondt den fandtes her i Mængde. *Osmunda lunaria* endnu med grønne Capsler og i Mængde. *Pot. retusa* i bedste Flor, ligeledes endnu *Pinguicula hirta*. *Angelica* hist og her temmelig vidt fremme.

8 de Aug. *ibid.* Høyere til Fields florerede endnu *Helleborus*, *Ophrys cordata*, hvilken sidste og for endeel affloreret, forresten intet synderlig nyt, undtagen lavere nede paa *subsylvatica loca*, hvor *Stellaria glauca* og *uliginosa* voxede, ogsaa *Epilobium montanum* i Flor. Tillige fandtes en *Carex*, som jeg ey havde seet før; ovenfor Akulliarisiarsuk er en høytliggende Slette, hvor

der er skikkelig stærkt bevoxet med *Carices*, her fandtes og *Pedicularis foliosa* afblomstret.

11te Aug. Paa Rodne Field saaes endeel *Papaver nudicaule* i Flor, ligeledes *Pyrola rotundifol.*, *Andromeda coerulea*, forresten kun faae Planter. *Empetrum* og *Trichostomum* samt *Lichen rangiferinus* prædominere. *Stellaria cerastoides* og *Koenigia islandica* havde allerede siden vores Ankomst til Frederikshaab været seete i Flor, især i Nærheden af Huuse.

13de Aug. *Koenigia*, *Stellaria cerastoides* og *Ranunculus ternatus* samt *Agrostis algida*, der her voxede større end ved Julianeshaab, vare almindelige Huusplanter, som alle stode i Flor, og meest paa nedtraadte Steder, hvor de udelukkende for andre Planter for største Deelen bedækkede Jorden.

17de Aug. Ved Indseilingen i Qvannefiorden paa den nordre Side var oppe i en Bratning, hvor jeg fandt *Bangia* endnu i Flor, undertiden til 4½ Fods Høyde og meget greenet, samt *Elymus caninus*, *Orchis albida* og *Koenigii?* med adskillige fleere. Paa det Sted, hvor vi landede, var oppe omtrent til den Høyde, hvor *Androm. hypn.* begynder, her stod *Saxifraga autumnalis* i skönt Flor og hyppig i løse *cæspites*; tillige fandtes *Ophrys cordata*, og for første Gang i Fieldene paa gruusede Steder *Koenigia*, men meget mindre end den ved Huusene, findes og rødagtig, men ikke saa purpurrød som her, hvor den tillige voxede meere spredt; *Lycopod. selaginoides* ligeledes for første Gang og temmelig hyppig. Om Aftenen d. 18de Aug. paa et andet Sted fandt en *Marchantia*, som jeg antog for den islandske *M. tenella*, men kun 2 smaae Exemplarer.

18de Aug. kunde for Regn ikke faae noget udrettet, tog noget meere af de fornævnte Planter og endeel Mosser; om Aftenen fandt den fornævnte *Marchantia*.

19de Aug. Om Morgenen før Afreysen fandt *Erigeron alpin.* samt var. *E. alp. multiflorum* og *Draba alpina* samt noget meer af de andre *Drabæ*. *Papaver* endnu i Flor.

20de Aug. Giorde en Excurtion, hvor jeg fandt *Galium digynum* paa et eeneste Sted mellem *Salices*, *Angelica* og *Sorbus*, hvilken sidste endnu stod i smukt Flor. *Ophrys cordata* endnu i Flor og paa enkelte Steder ogsaa *Helleborus*, som dog nu for det meeste var affloreret. Af *Silene acaulis*, *Diapensia* og *Azalea procumbens* saaes ingen meer i Flor indtil *alpin* Regionen. Derimod begyndte nu *Epilobium intermedium* at blomstre smukt Denne midterste Arm af Fiorden Akudlek er ellers den meest med Græs bevoxne og betydeligste Strækning i denne Fiord, dog er der vel 3 Miil fra Fiordens Bund ind til Iisblinkon, hvorfra en svær Elv nedskyder, imellem hvis forskiellige Løb og saagodt som paa de blotte Steen eller Gruus i Mængde voxer *Epilob. latifol.* næsten aldeles isoleret fra andre Planter. *Arenaria diffusa* mihi voxede

her paa 2 Steder tæt ved Strandbredden overraaede hyppig, men kun paa en kort Strækning.

21de Aug. Nigertlek. Her hvor Iisblinken skyder sig ud heelt ned til Havet og en Elv, som kommer fleere Miil længere inde fra samme af og skyder sig nu langs med og under det Sted, hvor lisen gaar til Havet, fandtes paa den Iisblinken modsatte Side en fugtig Eng, paa hvilken fandtes *Juncus triglumis*, *Agrostis stricta*, *Sagina*, *Triglochin palustre* og en *Riccia*, samt endeel Mosser. Endnu saaes enkelte Exemplarer af *Ledum* i Flor, *Azalea lapponica* i Mængde, dog ingensteds i Flor. Donnes Blomstretiid er strax efter at Sneen er gaaet bort og varer meget kort, neppe i sædvanlige Aaringer længere end til Solhvervstiiden. *Carex subspathacea* voxede her ved Strandbredden.

22de Aug. Nigertlek. Excurtion omtrent 1½ Miil ind i Landet og paa det høyeste Sted, hvor jeg endnu havde været, skjøndt det gik temmelig langstrækkende jevnt op. Jeg naaede her til Sneepletternes Region ovenfor *Saxifraga hypnoides*, hvor *Azalea procumbens*, *Silene acaulis*, *Juncus trifidus* endnu voxede og *Lichen nivalis* kun meget sparsomt viiste sig. Neden for *Saxifraga hypnoides* groede først *Sibbaldia procumb.* i Flor. *Leontod. palustre*, *Lychnis alpina* og endnu længere nede forekom *Ledum*, *Campanula rotundifol. uniflora*. Paa denne Excurtion fandtes intet Nyt af Betydenhed uden en *Uva subalpina* voxende paa Mosser i smaae Bække. En *Papilio* toges, som øverst oppe ved Sneepletterregionen var i Færd med at suge af Saften paa *Azalea procumb.* *Empetrum* og *Vaccinium* havde nu hist og her i de lavere Egne fuldmodne Bær. *Rhinanthus* stod nu i smukt Flor paa de lavere Steder, og *Epilobium intermedium* begyndte nu ret at komme i Flor.

27de Aug. Rodne Field; i Flor *Cerastium alpin.*, *Pyrola rotundifol.*, *Papaver*, *Rhinanthus*, *Thymus*. I Mosen saaes endeel af *H. fluitans*, som Grønlænderne havde trukket paa Land og lagt til Tørre. Da den er undertiiden fleere Alen lang og fiin samt blød, naar den saaledes er tørret, saa bruges den af Grønlænderne til at stoppe ud med i Huusene isteden for Værk og til Karklude samt andet Brug, hvor man ellers betiener sig af Klæde hos os. I Mosen om Fredrichshaab vare især Mosserne saavel som *Carrices* og *Eriophoron polystachion* prædominerende, men kunde ved Udtørring vist blive meget tienlig til Høebiergning, naar den blev behørig udgravet, som sees af de smaae Pletter, som tilforn have været dyrkede, f. Ex. Præsteboligens Have og andre torrere Steder, hvor forskellige Arter *Poæ*, især *Poa trivialis*, voxer overmaade tæt og frodigt.

Anmærkning 1. Prof. Johnstrup har godhedsfuldt gennemgaaet oven aftrykte Journal i Henseende til Rejserouten og givet mig følgende Oversigt over denne:

Anmærkning 2. Hvilke Arter Wormskjold betegner med sine Plantenavne, kan der i de fleste Tilfælde ikke være Tvivl om; nogle afvige fra de nu gængse Benævnelser, men ville let kunne findes blandt Synonymerne i Langes »Conspectus Floræ gronlandicæ», f. Ex. Helleborus trifolius for *Coptis trifoliata*: men for andres Vedkommende giver Henførelsen sig ikke af sig selv, eller er endog tvivlsom. Ved Hjælp af de to Botanikere, der ere saa vel bevandrede i Grønlands Flora, Prof. Joh. Lange og Dr. L. Kolderup Rosenvinge, har jeg opsat følgende Fortegnelse over saadanne Arter.

- Agrostis stricta*, S. 209, rimeligvis en Form af *A. canina*.
Arenaria diffusa, S. 298, vist nok en Form af *Halianthus peplodes*.
Arundo strigosa, S. 295, rimeligvis *Calamagrostis phragmitoides*.
Bartramia pomiformis, S. 283, *B. ithyphylla* Brid.
Betula nigra, S. 290, formodentlig *B. odorata*.
Betula nana, Syd for 63° n. B., formodentlig overalt *B. glandulosa*.
Campanula rotundifolia var. *uniflora*, S. 291, = *C. rotundif.* var. *arctica*.
Carex acuta, S. 290, maaske *C. stans* eller *C. hyperborea*.
Carex bracteata, S. 287, = *C. subspathacea* Wormsk.
Carex filiformis, S. 292, maaske *C. pilulifera*, som i Fl. Dan. er kaldt *filiformis*.
Carex irrigata, S. 292, mon *C. rariflora*.
C. limosa, S. 289, 292, = *C. rariflora*. S. 288 under Navn: *C. limosa pauciflora*.
C. norvegica, S. 292, formodentlig *C. canescens* v. *robusta* eller *C. lagopina*.
Cochlearia anglica og *officinalis*, S. 290, formodentlig *C. gronlandica* *a*, *minor* og *β*, *oblongifolia*.
Conferva oralis = *Urospora Wormskiolclii* (Fl. Dan.) Rosenvinge.
Conferva cicspitosa, S. 292, sikkert en *Cladophora*.
Convallaria affine genus, S. 291, = *Bangia* Wormsk., S. 290, 291, 298 = *Streptopus*.
Elgmus caninus, S. 298, *Agropyrum violaceum*.
Epilobium montanum, S. 297: er *E. lactiflorum* Hausskn.
Eriophoron polystachion, = *E. angustifolium*.
Fucus esculentus, *Alaria* sp., sandsynligvis *Pylaii*.
Fucus digitatus, *Laminaria*.
Gnaphalium silvaticum, S. 296, = *G. norvegicum*.
Holcus odoratus var. *aristatus*, = *Hierochloa alpina*.
Leontodon, S. 291, rimeligvis menes her *Taraxacum*, der dog andre Steder anføres under dette Navn.
Lepidium alpinum, S. 290, 292, 295; mon *Arabis*?; kan ikke være *Caramidamine bellidifolia*, da denne omtales samtidig, f. Ex. S. 294, 295.
Milium?, S. 292, sandsynligvis en Form af *Poa nemoralis*.
Pedicularis foliosa, rimeligvis *P. flammea*, skjønt hans Noter og Tegninger afvige lidt.
Pinguicula hirta, S. 296. I hans Noter staar der: *an Pingv. elatior *Miehaux**. Den er formodentlig en kraftig Form af *P. vulgaris*.
Plantago sp., S. 288, er *P. borealis* Lge = *P. glauca*, S. 289.
Poa trivialis, sandsynligvis *Poa pratensis*.
Potentilla aurea, = *P. maculata*.
Potentilla retusa = *P. tridentata*.
Primula integrifolia, S. 289, = *P. Egaliksensis* Wormskjold.
Ranunculus tertiatius, S. 290, maa være *B. hyperboreus*.
Salix arenaria, S. 287, 289, 292, sandsynligvis en Form af *P. glauca*.
Salix lapponum, S. 288, 293, = *S. glauca*.
Salix myrsinites, S. 287, 290, formodentlig menes *S. glauca*.
Salix myrtilloides, S. 283, formodentlig *S. gronlandica* var. *minutifolia*.
Saxifraga cotyledon = *S. Aizoon*.

Saxifraga hypnoides, formodentlig en Form af *S. decipiens*.

Saxifraga tridactylites, en Form af *S. decipiens*, se S. 292.

Sedum acre = *S. annuum*.

Sonchus alpinus, S. 296, formodentlig en *Hieracium*.

Sonchus, S. 297, formodentlig *Hieracium*.

Stellaria crassifolia, S. 292, sikkerlig *St. humifusa*.

Stellaria glauca, S. 291; se *Conspectus Fl. gr. II*, S. 244, hvor Kangiagsuk rettes til Kangingoak.

Thalictrum simplex = *Th. alpinum*.

Ulva purpurea, S. 282, formodentlig *Porphyra miniata*.

Ulva terrestris, S. 282, *Prasiola crispa*.

Vaccinium mucronatum = *V. uliginosum* * *microphyllum*.

Vaccinium acuminatum, S. 284, formodentlig Fejlskrift for *S. mucronatum*.

«Botanisk Journal» fra Grønland, 1813. Af Morten Wormskiold.]

Anmærkning. Prof. Johnstrup har godhedsfuldt gennemgaaet oven aftrykte Journal i Henseende til Rejserouten og givet mig følgende Oversigt over denne:

Datum	Lokalitet bos Wormskjold.	Nuværende Skrivemaade	Kan findes paa Kortet:
1. maj	Godthaab		Flora groenl. Kort II.
21.	omtales Ameralik S. for Godthaabsfjord		—
22.	Fiskernæsset		—
26.	Frederikshaab		—
30.	Ikerasarsuk	= Smallesund	—
31.	Sermiliarsuk	NV. for Arsuk-Fjord (= Sermiligatsiak)	Flora groenl. Kort III.
2. juni	Tornarsuk	N for Arsuk-Fjord	—
5.	Arsuts-Forsøg	= Udstedet Arsuk	—
7.	Nook	= Nuk, i det indre af Arsukfjord.	
8.	Igviktait	= Ivigtut i Arsukfjord	—
9.	Rejser sydpaa		
	Inugsome	= Inugsuk i Arsukfj.	
11.	Alangok. Tulluartolik	= øer mellem Arsuk og Sanerut = Tuluvartalik	
12.	Sanerut Nunersoit Kitiksut	= Sanerut, S. for Arsukfjord = Nunarsuit, V. for Julianehaab = Kitsigsut, V. for Nunarsuit	— — —
15.	Julianehaab		
24.	Omtaler Lichtenau og Ounartok Ikinok Sissaluktok	= Unartok ^{ØSØ} for Julianehaab ved Munden af Igalikofjord = Sigsardlugtok, Nordsiden af Igalikofjord	— Medd. om Grøn. VI. Kortet. —
25.	er han i Igaliko.		
26.	Søndre Arm af Egalikko	— Igaliko ved Kagsiarsuk	— (Tavle XXVIII).
29.	Tartok Omtaler Gunnak	N. for Julanehaab =Kunak, et fjeld ved udstedet Arsuk	— Flora groen. III
30	ferske Sø	: Tasersuak ved Julianehaab	Medd. om Grøn. VI
10. juli	Gaar mod Nord. Torsukatak		Flora Groen. III, betegnet 3.
	Itiblik	=Itivdele (ogsaa kaldet Itivdiatsiak)	Flora Groen. III, betegnet 2.
11.		Sanerut	
13.	Kangingoak	(måske Kanganguak). Kender ikke stedet	
15.	Uiorgfik	= Uiarfik, N. f. Sanerut	
	Arsut-Ø	=Arsuk-Ø, i munden af Arsuk-Fjord	—
16. juli	Oksirgiagfik	(rimeligvis Uvkusigsiarfik). Må ligge Nord for Arsuk-Fjord og i umiddelbar nærhed af Sermersok.	
	Sermersut	=Sermersok, VNV for Ivigtut	Flora Groenl. III
21.	"Raadne Fjeld"	ved Frederikshaab	Se Giesecke p. 7

	Nu gør han ekskursioner mod nord		
24.	Nerutursok	=Nerutusok, en Fjord N. for Frederikshaab.	Graahs kort
25.	Ekkaluit	=Ekaluit, en laksefjord, deraf er der mange	
1. aug.	Kangarsuk	på søndre side af Nerutusok.	
7.	Akuliarisiarsuk	=Akuliarusiarsuk, må være på vejen til Kvanefjord	
11.	"Raadne Fjeld"	o: Frederikshaab	
17.	Qvannefjord mod øst	Kvanefjord Ø. for Frederikshaab	Graahs Kort
20.	Akudlet mod Nord	=Akugdlek, umiddelbart S. for Frederikshaabs Isblink	Medd. om Grøn. I. Kort C
21.	Nigertlek	=Nigerdlek, S. for samme, men kan ikke ses på dette kort	
27.	"Raadne Fjeld"	o: Frederikshaab	